

most 68

revija
za kulturo
in
družbena
vprašanja

17

ESEJI

Mircea Eliade: SVETO IN PROFANO
V MODERNEM SVETU 9

LITERATURA

Vladimir Truhlar: IZ SODOBNE NEMŠKE LIRIKE 15
Milena Merlak: PESMI V PROZI 18
Dušan Bufon: RENATA 21
Pavel Lužan: PO ROJSTVU SVETA 32

PROBLEMI

Drago Štoka: VOLITVE V ZAMEJSTVU 3
Miro Kos: NAPREDNO 25
Vladimir Vremec: KAM S PROGRAMOM? 37

FELJTONI

KARIKATURA, Boris Podreka 47
K RAZPRAVI »DIALOG IN SLOVENCI«, Vladimir Vremec,
Marjan Rožanc, Aleš Lokar 48
PASIJON V BENEŠKI SLOVENIJI, Stanko Janežič 59
ANKETA O ZAMEJSKIH TEDNIKI 61

most

REVIIA ZA KULTURO IN
DRUŽBENA VPRAŠANJA

Ureja uredniški odbor: Stanko Janežič,
Aleš Lokar, Boris Podreka, Alojz Rebula,
Marjan Rožanc, Drago Štoka (odgovorni
urednik) in Vladimir Vremec.

Vsi prispevki ne predstavljajo mnenja
celotnega uredniškega odbora.

Registrirano na sodišču v Trstu s številko
6/64 RCC dne 25. maja 1964

Uredništvo in uprava: Trst - Trieste,
Via Donizetti, 3 - Italija

Cena posamezni številki 500 lir, letna
naročnina 2.000 lir, plačljiva na tekoči
račun 11/7768 A. Lokar, Via Pindemonte 8,
Trieste. Za inozemstvo 5 dolarjev

Oprema: Boris Podreka

Tisk: Tiskarna A. Keber - Trieste,
Via S. Anastasio 1/c

Poština plačana v gotovini

Spedizione in abb. post. Gr. IV
I. semestre 1968

D 129908

PN 789/1979

Za narodne manjšine, ki žive v drugorodnih nacionalnih državah in nimajo še urejenega položaja, ki bi jim jamčil nemoten obstoj in razvoj, je značilno, da skušajo izrabiti vse priložnosti, da opozorijo nase odgovorne činitelje. Istočasno si skušajo same pomagati in izboljšati svoj položaj.

Sredstva za doseg tega cilja so različna bodisi po naravi bodisi po obsegu. Pri tem so brez dvoma pomembne kulturne organizacije in ustanove vseh vrst in odtenkov od verskih in dobrodelnih pa do gospodarskih in športnih. Pri vsestransko razvitem narodu so te vrste organizacij tista nenadomestljiva in potrebna infrastruktura, ki je objektivno nujno potrebna v vsaki razviti človeški družbi, da lahko njeni pripadniki z njihovo pomočjo razvijajo svoje sposobnosti v korist celotne skupnosti. Zato je pravica do svobodnega združevanja v vsaki demokratični družbi priznana v ustavi in pravno ter politično zajamčena.

Toda poleg že omenjenih ustanov, ki delujejo na najrazličnejših področjih človekovega udejstvovanja, obstaja neka posebna vrsta organizacij, ki so po svoji naravi politične, to se pravi, da je njihovo delovanje usmerjeno prvenstveno k uresničevanju in pospeševanju obče dobrine kot samostojne moralne vrednote. Z drugimi besedami povedano, politične organizacije (stranke) so v demokratični družbi nenadomestljivo orodje, ki se ga državljani morejo in morajo posluževati, če hočejo aktivno odločevati pri določanju temeljnih življenjskih smeri družbe, katere del so, in jo zavestno oblikovati po svojih zamislih.

Tak značaj in poslanstvo imajo politične organizacije v vsaki družbi in zlasti še v Italiji, kjer je obče znano, da gredo vse temeljne odločitve skozi politične stranke, podobno kot gre «ljubezen skozi želodec», pa naj nam bo to všeč ali ne.

Narodne manjšine in politične stranke

Za pripadnike narodnih manjšin v okviru večje politične tvorbe (države), kot je primer nas Slovencev, južnotirolskih Nemcev in Francozov v dolini Aoste, je politična zavednost še toliko bolj potrebna, če se hoče manjšina ohraniti kot samostojna skupnost ter nosivec lastnih interesov in pravic, ki jih le sama lahko najboljše ščiti. Takšno pot ubirajo vse narodne manjšine, katerim je dana možnost takšne izbire.

Oglejmo si na kratko, kako se v tem pogledu ravnamo Slovenci v Italiji. Naše zadržanje pogojujejo posebne zgodovinske razmere ter različne stopnje kulturne in politične osveščenosti, ki je spet odvisna od različnih ozemeljsko-ambientalnih činiteljev in politične tradicije.

Slovenci v Italiji

Slovenci, ki živimo v sklopu italijanske republike, bivamo na področju treh pokrajin: tržaške, goriške in videmske. Naš narodnostni pas sega nepretrgoma od Sv. Višarij v Kanalski dolini preko Čedadada do Mačkovelj na jugu. Upravno smo bili do pred kratkim razdeljeni v tri ločene pokrajine, brez skupnega upravnega organa. Z ustanovitvijo dežele s posebnim statutom (volitve v prvi svet dežele Furlanije - Julijske krajine so bile 10. maja 1964) pa se je administrativni položaj nekoliko spremenil, saj smo sedaj v skupnem upravnem organu: deželi.

S tega vidika je bila torej za nas zamejske Slovence ustanovitev dežele nekaj pozitivnega in pomembnega. Vendar pa ni z juridičnega in upravnega stališča še prave enakopravnosti med Slovenci, ki bivajo v treh pokrajinah. Medtem ko so namreč tržaški Slovenci prišli pod Italijo leta 1954, na osnovi londonskega Memoranduma, so goriški Slovenci bili italijanski državljani že leta 1947; najdlje pa so pod italijansko jurisdikcijo beneški Slovenci, ki so že celo stoletje pod Italijo, od leta 1866. Tako je torej z zgodovinsko-kronološkega vidika bolj malo povezave med beneškimi in drugimi Slovenci v Italiji. Pa tudi s političnega stališča je bilo in je še veliko razlike: medtem ko ščiti tržaške Slovence posebni sporazum (londonski Memorandum), ki jim daje vsaj na papirju vse pravice, pa se lahko goriški in beneški Slovenci sklicujejo le na programatične izjave italijanske ustave ter statuta dežele Furlanija - Julijska krajina. Ugotoviti pa je treba, da se na ta statut ni kaj dosti sklicevati, saj ni ničesar konkretno določenega v korist naše narodne manjšine; toliko da jo omenja, in to kljub temu, da je bila predvidena ustanovitev dežele Furlanija - Julijska krajina s posebnim statutom prav zaradi prisotnosti Slovencev v njenih mejah. Deželni statut bi bil lahko za Slovence v Italiji odrešilna bilka, če bi vseboval konkretna določila, tako pa je še to upanje po konkretnjših normah padlo v vodo.

Sedaj nam ostajajo le ustava s svojimi splošnimi načeli ter londonski Memorandum za tržaške Slovence: ostalo je odvisno od politične volje vladnih strank in od naše politične angažiranosti. Kako smo v tem pogledu daleč za južnimi Tirolci ali francosko narodno manjšino v dolini Aosta, ni treba niti poudariti. Mi smo le tretjerazredna narodna manjšina v sklopu iste države.

Slovenci v Beneški Sloveniji, na Goriškem in na Tržaškem

Med Slovenci v Italiji naletimo na dva oziroma tri načine politične angažiranosti. Na eni strani imamo rojake, ki se s pomočjo lastnih političnih organizacij borijo za svoje pravice, na drugi strani pa rojake, ki svojih političnih organizacij nimajo: eni brez lastne krivde (beneški Slovenci), drugi pa, ker so se jim prostovoljno odpovedali v korist ideoloških sorodnih političnih strank (kot je primer slovenskih socialistov na Tržaškem in Goriškem ali slovenskih komunistov, ki niso nikdar samostojno nastopali).

Da so naši rojaki v Nadiških dolinah politično izključno pod vplivom tradicionalnih vsedržavnih strank, niso toliko krivi sami, ampak predvsem razmere, v katerih živijo že dolga desetletja.

Znano je, da živi v Beneški Sloveniji okrog 45.000 Slovencev, ki nimajo niti osnovnih šol v svojem jeziku, da ne govorimo o drugih pravicah, ki jih goriški in tržaški Slovenci vsaj delno uživajo. V fašističnem duhu se še vedno skriva svetu dejstvo, da živi tam avtonomno slovensko prebivalstvo. To je pač dokaz, da italijanske vsedržavne stranke še niso toliko dozorele, da bi reševale v demokratičnem duhu tudi narodnostna vprašanja te manjšine. Problem Beneške Slovenije je že tragičen problem in kot takega ga je treba prej ali slej pogumno rešiti.

Zaradi teh razmer je seveda navezanost beneških Slovencev na slovensko narodno občestvo že precej rahla in zmedena. Edina vidnejša zunanja nit, ki jih kot popkovina naravno še veže z matičnim telesom, je tradicija domačega narečja, njihove ljudske pesmi in starodavna izročila. Vse to je sad njihove politične neaktivnosti oziroma samostojne politične neangažiranosti, poleg seveda že omenjenih razmer.

Spričo takšnega stanja ni čudno, če so prebivalci beneških dolin prepuščeni izključnemu vplivu tradicionalnih italijanskih strank. Kaj so pa te stranke naredile zanje na gospodarskem ali kulturnem področju, je dovolj razvidno iz stanja, v katerem se danes tamkajšnji prebivalci nahajajo: asimilacija, gospodarsko propadanje in masovno izseljevanje.

Politično stanje na Goriškem

Povsem drugačen je položaj na Goriškem. Kulturna tradicija je tu močna, kar se odraža tudi v politični formiranosti prebivalstva. Goriški Slovenci so v sklopu poveljne Italije od vsega začetka samostojno organizirani v lastnih političnih organizacijah. Pred leti so socialistično usmerjeni rojaki razpustili svojo politično skupino in se pridružili italijanski socialistični stranki. Ostali demokratični Slovenci pa vztrajajo in se samostojno udeležujejo volitev, na katerih imajo možnost izvoliti lastne predstavnike. Tej samostojni politični liniji sledi pretežna večina goriških Slovencev.

Politična slika na Tržaškem

Najbolj pisano sliko pa nam nudi Trst z bližnjo okolico. Tu živi največje jedro Slovencev v Italiji in je politično življenje najbolj razgibano. Med njimi ni enotnega prepričanja, da je za narodno manjšino najbolj koristno, če njeni pripadniki politično samostojno nastopajo, kar pa izkušnje zadnjih let krvavo potrjujejo. Zdi se, da načelo o lastnem političnem predstavništvu in ne preko drugorodnih vsedržavnih strank polagoma prodira v zavest tržaških Slovencev in se utrjuje. Zato je slovenski volivec že jasno postavljen pred izbiro: ali se vključi v vsedržavne italijanske stranke ali podpre prizadevanja tistih rojakov, ki se v okviru Slovenske skupnosti ne glede na ideološko opredeljenost ter samostojno in neodvisno od ostalih strank odločno zavzemajo za interese slovenske manjšine kot narodne in socialne skupnosti.

Ne da bi se spuščali v številke, lahko trdimo, da se večina slovenskih volivcev pri volitvah opredeli za italijansko komunistično stranko (PCI). Na dlani je, da se za to izbiro ne odločajo toliko iz ideološkega prepričanja, temveč bolj iz drugih razlogov (masovni pritisk v delovnem okolju, organizacijska razvejanost, sindikalni nagibi pod geslom voli »Delavsko stranko« itd.). Toda odkar so se splošne razmere kolikor toliko normalizirale in odkar je stvarnost ovrgla teorijo in prakso o monopolu komunistične stranke nad delavstvom, se tudi povprečnemu slovenskemu delovnemu človeku odpirajo možnosti drugačnih izbir. To je brez dvoma nov objektivni moment v tukajšnjem političnem življenju.

Splošne socialno - gospodarske razmere so se relativno znatno izboljšale, prav tako se je dvignila tudi splošna kulturna raven. Tega se mnogi jasno ali vsaj podzvestno zavedajo. Zato so tem bolj občutljivi glede zapostavljanja in neenakovrednega položaja ne več toliko na strogo ekonomsko - sindikalnem področju, kolikor v politično - narodnostnem pogledu, kjer je čutiti, da razvoj ni šel vzporedno z onim na drugih področjih.

Mislim, da lahko trdimo, da se slovenski človek v zamejstvu postopno osvobaja obzirov in predsodkov, ki so ga v preteklosti bremenili in politično utesnjavali v strogo določen okvir. Polagoma išče izhod iz kalupa in se previdno ozira okrog, kam naj se usmeri, če pretrga stare okvire. Problem je sedaj v tem, da se tem ljudem nudi izbira k drugačni usmeritvi.

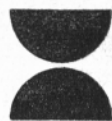
Zaključki

Če se vrnemo h konkretnim zaključkom, so ustvarjeni temeljni pogoji, da je slovenski volivec postavljen pred temeljno izbiro, ne da bi zavrgel svoje ideološko prepričanje: ali s svojim glasom da pooblastilo vsedržavnim strankam, da rešujejo probleme slovenske manjšine in pravice, ki mu pripadajo kot članu slovenske narodne skupnosti po naravnih in pozitivnih zakonih, ali pa sledi zdravemu čutu in iz izkušenj preteklosti potegne ustrezen zaključek, ki veleva, da interese narodne manjšine lahko najbolj prizadeto, odločno, samostojno in uspešno branijo le njeni izključni predstavniki, ki za svoje delo odgovarjajo samostojni slovenski organizaciji.

Zato sem prepričan, da Slovenska skupnost — kot samostojna slovenska politična predstavica — opravlja odgovorno zgodovinsko nalogo med svojimi rojaki v zamejstvu, ker načelno sloni na prepričanju, ki ga praksa iz dneva v dan potrjuje, da naših specifičnih problemov, pa tudi drugih, ne morejo reševati drugi, tudi če bi jih resnično hoteli, ampak jih moramo sami postavljati in zagovarjati v ustreznih forumih. Italijanske vsedržavne stranke namreč ne morejo voditi **slovenske politike**; one se lahko zavzemajo za slovenske koristi, pravice, to že, a **globalne in vztrajne slovenske politike italijanske stranke ne morejo voditi**; to pa zato, ker je to izven njihovega izrazitega delokroga. Dosedanji napor ter izkušnje in tudi uspehi Slovenske skupnosti so jamstvo, da bo tudi v bodočnosti nadaljevala svoje odgovorno poslanstvo pri uresničevanju narodnostnih in tudi drugih pravic in da bo ta njena prizadevanja podprlo vedno več zamejskih Slovencev.

Za zaključek naj navedem misli, ki jih je 13.V.1963 napisal prof. Alojz Rebula v tedniku »Gospodarstvo«, ker so v tem oziru še vedno temeljnega značaja in sem globoko prepričan v njihovo zgodovinsko vrednost. Rebula je namreč napisal tole: »Ne vidim razloga, zakaj naj bi bil tukajšnji Slovenec, Slovenec v šoli, v gledališču, v cerkvi, a ne na volišču. In še tako prepričljiva volivna matematika me zaenkrat ne more prepričati, naj bi se tržaški Slovenci, ki vitalno izpričujemo svojo prisotnost v Trstu od časa Slavjanske čitalnice izpred sto leti preko Bazovice do mednarodno razglašenega spora o Trstu, vdali v večno politično nedoletnost... Ob takšni preteklosti se mi zdi ne samo neskladno z našo narodno

tradicijo, ampak tudi zgodovinsko brezperspektivno, pristati na to, da postane naša desettisočerna narodna skupnost le občasno volivno lovišče italijanskih velestrank. Takšna politična anonimnost, ki bi s časom nujno imela svoj psihološki vpliv na našega psihološko že tako razrahljanega človeka, ki ima za sabo ubijajočo čustveno parabolo od 1945 preko 1954 do danes, more perspektivno napraviti iz nas le folklorno entiteto, ki nas pelje naravnost v »vindišarstvo«. In to ne glede na dejstvo, da tržaški Slovenec lahko identificira svoj politični nazor v širokem ideološkem loku italijanskih strank. Pri takšni izbiri ima posebno slovenski intelektualec nedvoumne predhodnika, ki mu ostaja njegov zgled normativen, namreč Prešerna. V času ilirskega gibanja je bil Prešeren prvi postavljen pred izbiro med reprezentančno učinkovitostjo, ki bi Slovence vključila v desetmilijonski narod, a za ceno njihove nacionalne samobitnosti, in med zvestobo, ki bi sicer izpostavila njihovo majhnost imperialistični zgodovini, a bi to samobitnost ohranila. In Prešeren, v katerem občudujem ne samo največjega, ampak tudi najinteligentnejšega Slovenca, je v isti sapi, ko je zapel Zdravljico vsem narodom, izbral zvestobo do svojega.«

SVETO IN PROFANO V MODERNEM SVETU

... Poznati vlogo, ki pripada religioznemu človeku, poglobiti se v njegov duhovni svet — pomeni napredovati v poznavanju človeka nasploh. Res je, da je večji del resnic, ki jih je religiozen človek prevzel od primitivnih družb in arhaičnih civilizacij, že zdavnaj presežen v zgodovini. Vendar se te resnice niso kar izgubile, ne da bi nam zapustile kakršno koli sled: prisotne so v tem, kar ljudje danes smo, prisotne so torej v zgodovini sami.

... Religiozen človek si je ustvaril specifičen način bitnega obstoja v svetu, in ta specifični način je kljub številnim zgodovinsko-religioznim oblikam še zmerom spoznaven. Bodi zgodovinsko okolje, v katerega je ujet, kakršno koli, **homo religiosus** vedno veruje, da obstaja absolutna realnost, **sveto**, ki presega tukajšnji svet, vendar sveto, ki se manifestira, ta svet posvečuje in mu s tem daje realnost. Religiozen človek veruje, da je življenje svetega izvora in da se človeško bivanje z vsemi svojimi možnostmi uresničuje le v tolikšni meri, kolikor je verno. Bogovi so ustvarili Človeka in Svet, civilizatorični Heroji so dopolnili Stvarjenje, in zgodovina vseh teh božanskih in polbožanskih del je ohranjena v mitih. In človek se uresničuje in ohranja ob bogovih, se pravi v realnosti in pomembnosti, samo z obnavljanjem te svete zgodovine, z oponašanjem božanskega vedenja.

Zlahka je razvidno, v čem se ta način bitnega obstoja razlikuje od načina areligioznega človeka. Opazno je predvsem dejstvo, da areligiozen človek zavrača transcendenco, sprejema relativnost »realnega« in dvomi celo v smisel bivanja. Z areligioznimi ljudmi se srečujemo tudi v drugih velikih preteklih kulturah, in nikjer ni rečeno, da niso obstajali celo v arhaični stopnji kulture, čeprav nam dokumenti tega še niso potrdili. Vendar se je areligiozen človek tako polno razvil samo v moderni zahodni družbi. Modernemu areligioznemu človeku je lasten povsem nov eksistencialen položaj: spoznava se samo še kot subjekt in agent Zgodovine in odklanja

*) Sklepno poglavje knjige **Das Heilige und das Profane**; Rowohlt Taschen-buchverlag GmbH, Hamburg 1957.

vse pozive k transcendenci. Z drugimi besedami bi se temu reklo, da ne sprejema nobenega modela človečnosti zunaj ali nad človeškim položajem, položajem, ki je vsebovan v različnih zgodovinskih situacijah. Človek **dela** samega sebe, naredi pa se lahko samo na ta način, da se desakralizira in da desakralizira ves svet. Sveto je največja ovira njegovi svobodi. Človek ne bo postal Človek prej, dokler se ne bo do kraja demistificiral. Zares svoboden bo šele takrat, ko bo ubil zadnjega boga.

Pustimo ob strani razpravljanje o filozofskih vidikih tega stališča. Ugotovimo samo to, da moderni areligiozni človek v zadnji instanci prevzema nase tragično eksistenco in da njegov eksistenčni izbor ni brez veličine. Vendar ta areligiozni človek izhaja iz **homo religiosus** in je ne glede na to, ali to sam priznava ali ne, pravzaprav njegovo delo: konstituiran je po vsebini, ki jo je prevzel od svojih prednikov. Skratka, areligiozen človek je rezultat desakralizacije. Kakor je »Narava« rezultat progresivne sekularizacije Kozmosa, božje stvaritve, tako je profani človek rezultat desakralizacije človeškega bivanja. To pa pomeni, da se je areligiozen človek konstituiral v opoziciji do svojih prednikov, s prizadevanjem, da bi svet »očistil« vse religioznosti in vseh nadčloveških znamenj. Sebe samega spoznava le v tolikšni meri, kolikor se »osvobaja« in »očiščuje« vraževernosti svojih prednikov. Z drugimi besedami bi se temu reklo, da je areligiozen človek hote ali nehote ohranil vedenje religioznega človeka, odreka pa temu vedenju religiozen pomen. Vendar lahko počenja kar koli, vedno je dedič. Z ničimer ne more dokončno izbrisati svoje preteklosti, ker je pač njen proizvod. Konstituira se z zanikanjem in zavračanjem, vendar ga realnost, ki se ji hoče odpovedati, vztrajno zasleduje. Da bi svet priredil samemu sebi, je svet, v katerem so živeli njegovi predniki, desakraliziral, vendar je s tem prevzel predpostavko o vedenju, ki je bilo pred njim; in to vedenje, ki ga v tej ali oni obliki spremlja še danes, je v globinah njegove biti pripravljeno na obnovo.

Kakor smo že rekli, je areligiozen človek *à l'état pur* bolj redke primer, in to celo v najbolj desakraliziranih modernih družbah. Večji del ljudi »brez religije« se še zmerom vede religiozno, ne da bi se tega zavedal. In s tem nimamo v mislih samo številnih »vraževernosti« in »tabujev« modernega človeka, ki imajo vsi magično-religiozno strukturo in izvor. Moderni človek, ki se počuti in ima za areligioznega, je dejansko še vedno plen celotne kamuflirane mitologije in številnih degradiranih mitov. Veseljačenje, ki spremlja prihod novega leta ali vselitev v novo hišo, predstavlja — seveda v laicizirani obliki — obredno strukturo obnovitve. Isto velja za praznovanje in veselje ob poroki ali rojstvu otroka, odprtju novega podjetja, družbeni promociji itd.

Potrebno bi bilo dodatno poglavje, če bi hoteli naštetati vse mite modernega človeka in opisati kamuflirano mitologijo v špektaclih, ki jih moderni človek obožuje, v knjigah, ki jih bere. Film, »tovarna sanj«, si je prilastil in uporablja številne mitične motive: borbo med Heroji in Prikaznimi, bojevnike s skušnjavami in njihovo očiščenje, izjemne figure in podobe (Devico, Heroje, rajske

pejsaže, pekel itd.). Mitološko funkcijo opravlja tudi čtivo; ne samo zato, ker temelji na mitični pripovedi arhajčne družbe in besedni umetnosti, ki je v evropskih kmečkih skupnostih še živa, temveč zato, ker oskrbuje modernega človeka z »izstopanjem iz Časa«, ki ima mitičen učinek. Z namenom, da bi ubil »čas« s policijskim romanom ali da bi se preselil v tuj časovni svet, moderni človek posega po branju, ki ga postavlja izven območja njegovih osebnih težav in ga integrira v neki drug ritem, mu omogoča živeti neko drugo »zgodovino«.

Pošteno povedano, veliki večini ljudi »brez religije« še malo ni prizaneseno z religioznim vedenjem, teologijo in mitologijo. Včasih so do glave in še čez zakopani v magično-religiozno zmedo, ki je resda degradirana do karikature, zato pa še toliko bolj očitna. Proces desakralizacije človeške eksistence je človeka večkrat pripeljal prav do hibridnih oblik magičnih osnov in do opičje religioznosti. Pri tem ne smemo prezreti številnih »malih religij«, ki se množijo v vseh modernih mestih, cerkva, sekt in psevdo-okultnih šol, neo-spiritualistov in kvazi-hermetikov, zakaj vsi ti pojavi še vedno sodijo v območje religioznosti, četudi gre pri tem skoraj vedno za zapeljive aspekte psevdomorfoze. Prezreti ne smemo tudi različnih političnih gibanj in socialnih profetizmov, katerih mitološka struktura in religiozni fanatizem sta zlahka razvidna. Če se omejimo na en sam primer, je dovolj, da spregledamo mitološko strukturo komunizma in vsebino njegove eshatologije. Marx povzema in razvija enega velikih eshatoloških mitov azijsko-mediteranskega sveta, točneje odrešilno vlogo Pravičnika (»izbranca«, »nedolžneža«, »poslanca«, za naših dni proletariata), katerega trpljenje terja spremembo ontološkega statusa sveta. Marxovo brezrazredno družbo in temu primerno odpravo zgodovinskih napetosti najdemo veliko točneje izraženo že v mitu o zlati dobi, ki — sledeč bogati tradiciji — označuje začetek in konec zgodovine. Marx je obogatil ta častitljivi mit z vso mesianistično judovsko-krščansko ideologijo: na eni strani imamo opraviti s profetsko vlogo in soteriološko funkcijo, ki jo je prisodil proletariatu, na drugi strani pa s končnim spopadom med Dobrim in Zlim, ki ga lahko brez truda postavimo ob bok apokaliptičnemu spopadu med Kristom in Antikristom, kateremu sledi odločna zmaga prvega. Značilno je tudi, da Marx na lastno pest povzema judovsko-krščansko eshatološko vero v **absolutni konec zgodovine**; v tem se razlikuje od ostalih »philosophies historicistes« (na primer Crocea in Ortege y Gasset), za katere so zgodovinska trenja človeškemu položaju kosubstancialna in ne morejo biti nikoli dokončno razpletena.

Drugače je s tem v »malih religijah« ali političnih mistikah, v katerih je religioznost kamuflirana ali degenerirana; ostanke religioznosti lahko razberemo tudi v gibanjih, ki se razglašajo za docela laična, se pravi antireligiozna. To velja tako za nudizem kot za gibanje za popolno spolno svobodo, ideologiji, v katerih je moč dešifrirati sledove »nostalgije po raj«, željo po reintegraciji edenskega stanja pred padcem, ko greha še ni bilo in ko zveza med blaženostjo mesa in zavesti še ni bila pretrgana. Zanimivo je tudi ugotoviti, v kolikšni meri je v številnih dejav-

nostih in navadah današnjega človeka še vedno prisotno očiščevanje. Pustimo ob strani dobro znane situacije, v katerih je ohranjen degradiran, določen tip očiščevanja: na primer vojno in individualne spopade (predvsem letalcev), podvige, ki vsebujejo »preizkušnje«, podobne očiščevalni vojaški tradiciji, čeprav se dandanes bojovníki sploh ne zavedajo več globljega pomena teh »preizkušenj« in si s svojim očiščevalnim dejanjem ne pridobijo ničesar. Toda prav v specifično moderni tehniki, kakršna je psihoanaliza, je ta očiščevalni element veliko razvidnejši. Pacient je postavljen pred zahtevo, naj se čimprej poglobi vase, da bi oživil svojo preteklost in se znova spopadel s svojim travmatizmom, in ta nevarna operacija tudi s formalnega gledišča docela spominja na očiščevalno spuščanje v »peklo«, med pošasti in v boj s »prikaznimi«. Iz te preizkušnje se mora pacient zmagoslavno dvigniti ves prečiščen, »umreti« mora ali »vstati«, če hoče začeti novo eksistenco, docela odgovorno in odprto vsem duhovnim vrednotam. Analiza današnjih dni se mora spoprijeti s svojo lastno »nezavednostjo«, obiskovati mora prikazni in pošasti, da bi našla sveto in duhovno integriteto, kakor tudi svet kulturnih vrednot.

Očiščevanje je tako tesno povezano s smislom človeškega bivanja, z bitjo človeškega bivanja samega, da je veliko število dejanj in navad modernega človeka še vedno le ponavljanje očiščevanja. Večkrat »boj z življenjem«, »preizkušnje« in »težave«, ki ovirajo sodobnega človeka v njegovih nagnjenjih in namenih, poprimejo neko obliko očiščevalne preizkušnje; to je navadno stopnjevanje »udarcev«, ki jih je deležen, moralnega ali celo telesnega »trpljenja« in »muk«, s katerimi mlad človek »preizkuša« sam sebe, spozna svoje možnosti, se osvešča svojih moči, dokler končno ne postane on sam duhovno zrel in ustvarjalen (seveda gre pri tem za duhovnost, kakršno poznamo v modernem svetu). Zakaj celotna človeška eksistenca se konstituira skozi vrsto preizkušenj, z vedno novimi izkušnjami, »smrti« in »vstajenja«. In to zato, ker je eksistenca — z religioznega vidika — utemeljena z očiščenjem; skoraj bi lahko rekli, da je človeška eksistenca v mejah, v katerih se uresničuje, očiščenje samo.

Kar nasploh velja, da večina ljudi »brez religije« še vedno živi v psevdoreligiji in degradirani mitologiji. In prav nič čudnega ni v tem, če vemo, da je profani človek naslednik **homo religiosus** in da se ne more odreči lastni zgodovini, se pravi religioznemu vedenju svojih predhodnikov, ki ga konstituira takega, kakršen danes je. Do tega je še toliko bolj brez moči, ker pretežni del njegovega bivanja prehranjujejo impulsi, ki prihajajo iz globine njegovega bitja, iz območja, ki ga imenujemo nezavedno. Docela racionalen človek je abstrakcija; v stvarnosti ne naletimo nanj nikoli. Celotno človeško bitje je konstituirano tako z zavedno dejavnostjo kot z iracionalnim izkustvom. In prav danes je v vsebini in strukturi nezavednega presenetljiva podobnost z mitološkimi podobami in vsebinami. S tem ne mislimo reči, da so mitologije »produkti« nezavednega, zakaj bistvo je prav v tem, da **se odkrivajo v tolikšni meri, kolikor so miti**, v izrazu samem, v katerem se nekaj **manifestira na izjemen način**. Mit je »produkt« neza-

vednega le v tolikšni meri, kolikor lahko rečemo, da je Madame Bovary »produkt« prešuštva.

Vsebina in struktura nezavednega je v resnici rezultat nepomljivih eksistencialnih situacij, predvsem kritičnih situacij; in prav v tem tiči bistvo, iz katerega nezavedno črpa svojo religiozno vsebino. Vse eksistencialne krize nam znova zastavljajo vprašanje o realnosti Sveta in prisotnosti človeka v Svetu: eksistencialna kriza je v svojem bistvu »religiozna« zato, ker se v njej **bitje** na arhaični ravni kulture združuje s **svetim**. A kakor smo videli, je to izkustvo svetega, ki utemeljuje Svet, in tako je celo najbolj elementarna religija predvsem ontologija. Drugače povedano, dokler je nezavedno le rezultat številnih eksistencialnih izkustev, ne more spominjati a nič drugega kakor na različne religiozne svetove. Zakaj religija je eksemplarična razrešitev vseh eksistencialnih kriz, in to ne samo zato, ker je nedoločno ponovljiva, temveč tudi zato, ker je transcendentalnega izvora in ker kot taka predstavlja odkrivanje »drugega«, nadčloveškega sveta. Religiozna rešitev ne razrešuje samo krize, ampak istočasno »odpira« eksistenco vrednotam, ki niso več ne slučajne ne parcialne, in tako omogoča človeku, da preseže svoj osebni položaj in da se slednjič udeleži duhovnega sveta.

S tem seveda še nismo razvili vseh posledic te solidarnosti med strukturo nezavednega in religioznimi vrednotami. Nismo razsvetlili niti tega, v kakšnem smislu je najbolj prepričan areligiozen človek v najglobljih globinah svojega bitja vendarle religiozno usmerjen. »Privatna mitologija« modernega človeka, njegove sanje, njegove prikazni itd., seveda ne dosega ontološke vsebine mitov, ker je pač doživeta po **totalnem človeku** in ne transformira parcialne situacije v izjemno. In to prav tako, kakor se tesnoba modernega človeka, njegovo onirično in imaginarno izkustvo, naj bo s formalnega vidika še tako »religiozno«, ne integrira v **Weltanschauung** (svetovni nazor) in ne utemeljuje vedenja, kakršnega ima **homo religiosus**. Dovolj nazorno nam lahko ponazori razliko med tema dvema kategorijama izkustva en sam primer. Nezavedna dejavnost modernega človeka se ne zadržuje s pojasnjevanjem simbolov; vsak človek ima zanjo neko presežno poslanstvo, neko misijo, ki jo je treba opraviti, neko življenje, ki mu je treba vrniti duhovno ravnotežje ali ga znova upostaviti. Videli pa smo, da religiozni simboli Svet ne samo »odpirajo«, ampak omogočajo pristop k univerzalnemu. S pomočjo simbolov človek zapušča svoj partikularni položaj in se »odpira« v smeri splošnega in univerzalnega. Simboli oživljajo posamezno izkustvo in ga spreminjajo v duhovno dejanje, v metafizični prijem Sveta. Pred katerim koli drevesom, simbolom Drevesa Sveta in podobo kozmičnega Življenja, je človek predmoderne družbe vstopil v najvišjo duhovnost; in razumevajoč simbol, **je živel univerzalno**. To je bila religiozna vizija Sveta in ideologija, ki jo je izražala, je dovoljevala človeku, da je razvil to individualno izkustvo in da se je »odpiral« univerzalnemu. Podoba Drevesa je tudi v imaginarnem svetu modernega areligioznega človeka zelo pogosta: predstavlja mu šifro njegovega globljega življenja, drame, ki se odigrava v njegovi nezavednosti in ki zanima integriteto njegovega psihomentalnega življenja, v tej

zvezi pa tudi njegove eksistence same. Toda ker simbol Drevesa ne razvija več totalne zavesti človeka in mu ne »odpira« več univerzalnega, ni več mogoče govoriti o tem, da bi opravljal svojo nalogo v polni meri. Iz individualnega položaja »odrešuje« le del človeka in mu omogoča integracijo ene njegovih globinskih kriz, vrača mu trenutno ogroženo ravnotežje, ne povzdiguje pa ga v duhovnost in ne odkriva mu ene od struktur realnega.

Upamo, da je iz tega primera razvidno, v kakšnem smislu se areligiozni človek moderne družbe še hrani in podpira z nezavednim, ne da bi dosegel izkustvo in vizijo zares religioznega sveta. Nezavedno mu omogoča razreševanje njegovih eksistenčnih težav in mu na ta način nadomešča vlogo religije; preden doseže ustvarjalno eksistenco, mu religija že zagotovi integriteto. V nekem smislu celo lahko rečemo, da sta se prav pri tistih ljudeh, ki se prištevajo k areligioznim, religija in mitologija »okultirali« v mraku njihovega nezavednega — kar tudi pomeni, da je pri teh ljudeh možnost reintegracije življenjske religiozne prakse zakopana zelo globoko v njih samih. Z judovsko-krščansko perspektivo pa lahko rečemo, da je današnja nereligioznost enaka novemu človeškemu »padcu«: areligiozni človek je izgubil sposobnost, da bi religijo zavestno živel, da bi jo torej razumel in osvojil; toda v globinah njegovega bistva je spomin nanjo še živ, prav kakor po prvem »padcu«. In čeprav je duhovno slep, ima po svojem predniku, prvem človeku Adamu, dovolj razuma, da bo našel v Svetu sled živega Boga. Po prvem »padcu« je religioznost padla na raven raztrgane zavesti, po drugem je padla še nižje, v globine nezavednega: »pozabljena« je. In tu je konec raziskav zgodovinarjev religije. Hkrati pa začetek problematike, ki pripada filozofom, psihologom in teologom.

Vladimir Truhlar

IZ SODOBNE NEMŠKE LIRIKE

HILDE DOMIN (roj. 1912), PESEM ZA BODRILO II

Dolgo so te podili
okrog mestnega zidu
brez vrat.

Bežiš in sipaš
zmedena imena stvari
za seboj.

Zaupanje, ta najtežja
abeceda.

Napravim majhno znamenje
v zrak,
nevidno,
kjer so začenja novo mesto,
Jeruzalem,
zláto,
iz ničá.

HILDE DOMIN, OČI JESENI

Prižmi se tesno
k tlom.

Zemlja
še vonja po poletju,
in telo
še vonja po ljubezni.

A trava
je že rumena nad teboj,
veter je mrzel
in poln semen
bodljikovja.

In sanje, ki te preganjajo,
tiho kot sence,
tvoje sanje
imajo oči jeseni.

ERICH FRIED (1921), UBITI

Najprej čas
potem muho
mogoče miš
potem kolikor se da mnogo ljudi
potem spet čas

ERICH FRIED, DOBA KAMNOV

Prvič doba rastlin
drugič doba živali
tretjič doba ljudi
zdaj pride doba kamnov

Kdor sliši kamne govoriti
ve
ostali bodo le kamni

Kdor sliši ljudi govoriti
ve
ostali bodo le kamni

MARTIN WALSER (1927), OBVLADA

Brat jaz te izbrišem
si ustrelil si ustreljen
pij še poj še
spusti se še to noč
na moje obisti
jutri te izbrišem

GÜNTER KUNERT (1929), LJUBA ZAPOSLENOST

Zvečer
Ko po cestah mest
Luč umre in črni skeleti
Včasih »drevo« imenovani
Nosijo nebo
Se prebudijo mrtvi vojaki.

Pod mokro blestečim se tlakom
Korakajo.

Po cestah so padali
Nekoč prijatelj in sovražnik
Polivali drug drugega z gorečim bencinom
Podili si vrste sijočih strel
V telo.

Korakajo pod tlakom
Ko so mesta tiha
Da bi jih vi slišali.

Brez pokoja
Ker ste vi tam zgoraj v vaših hišah
Na progah
V avtih
Na mostovih in stolpih zaposleni
Z enim samim: pozabiti
Pozabiti
Pozabiti.

HANS - JÜRGEN HEISE (1930), ELEGIJA

I
Zeljate glave so obkrožile Saharo,
v deževnih nočeh
prodirajo dalje in dalje

II
Levi, vi pojdete
nagačeni, v muzej.
Puščavski pesek, ti boš moral
z napisno tablico, pod steklo

VOLKER VON TÖRNE (1934), URADNO SPOROČILO

Lepo kašo so skuhali:
ne bomo lačni.

Voda nam sega do grla:
ne bomo žejni.

Igrajo se z ognjem:
ne bo nas zeblo.

Za nas je poskrbljeno.

STEFAN REISNER (1942), MOJ DOMA

Nobenega sporočila ni bilo zame
ko sem se vrnil domov
tudi ni nihče klical za mano
na stopnicah.

Nespoznan sem stopil
v svojo sobo.

V njej je bil mož
govoril je v radiu.

PESMI V PROZI

POZABLJIVO OGLEDALO

Kaže samo moj današnji obraz. Ne spominja se, kakšen je bil včerajšnji, predvčerajšnji in še prej in še dalje od prej. Muči me z novimi, še nepojasnenimi besedami brez preteklega pomena, z brezbarvnostjo barv, ki so minile, z neslišnimi toni, ki so glasbena spremljava molka; muči me z mrtvimi besedami, kot da sem bila včeraj brez obraza in je moj predvčerajšnji obraz mrtev, tistega živečega od prej in še dalje od prej pa se ne spominjam več.

Če bi bil grd, bi na tihem trpela in si ga ogledovala s spoznanjem nemoči.

Če bi bil lep, bi se ponašala s spominom nanj in njegovimi umišljenimi uspehi.

Ker pa je bil strašen, sem pred njim zbežala, zbežala tako daleč, da sem našla pozabljivo ogledalo.

RUMENO ČRNI LASJE

Spet se ne morem ne spočiti ne naspati. Komaj v temi zaprem oči, začne zvoniti in zvoni, neprestano zvoni. Premagam slabost, ki se me polašča in stopim na hodnik.

Pri vratih stoji velik pes (noč ga pokriva kot dolga črna dlaka) in pritiska na kljuko. Odklenem vrata, da bi pogledala, kdo zunaj neprestano zvoni. Pes zbeži iz teme na hodniku v drugo še manj razsvetljeno, širšo temo. Pri zvoncu pa ni nikogar.

Šele sedaj zaslišim, da v kopalnici teče voda. Skočim tja in zagledam ženo, ki si pere lase. Rumeno črne lase. Najraje bi se razjezila in jo zapodila iz stanovanja. Saj ne morem spati, če zaradi nje vso noč v kopalnici teče voda in zaradi njenega psa nekdo vso noč zvoni. Že prevečkrat se nisem ne naspala ne spočila.

A žena si pere (rumeno črne) lase in me škropi z odsotnim pogledom.

»Oprostite,« mi pravi, »ves dan delam poskuse z enosvečnimi žarnicami, da ne bi tako hitro pregorele, zato si moram ponoči prati lase.«

Ne morem se več jeziti nanjo.

»Perite,« ji odvrnem, »vendar ne dlje kot do polnoči. Potem je že prepozno.«

Žena stoji pod tušem in na glavo ji v curkih teče voda. Rumeni in črni lasje se ji lepijo po obrazu. Voda teče in teče čez nje in jih ne more spremeniti.

Bojim se za to ženo. Vsako noč prihaja s psom v kopalnico in medtem ko si pere lase, nekdo zunaj neprestano zvoni. In jaz se ne morem ne naspati ne spočiti.

Tudi žena se ne more, ker ne doume, da bo vedno imela rumeno črne lase.

STROJ — KONJ IN DEKLE

Na dvorišče so pripeljali stroj.

Dekle in konj sta stala pod trnovo ovijalko, ki ni imela niti stene niti ograje, na katero bi se naslanjala. Slabotna senca je zabadala vanju vroče bodice. Dekle je moralo paziti na konja.

Gospodar je bral navodila za upravljanje. Stroj ga je čakal nabit z ropotom (in eksplozijami). Domači so strmeli vanj in poslušali gospodarja, le babica se je skrila v vežo in se križala.

Stroj je zaropotal.

Konj je podivjal.

Dekle je steklo za njim...

Konj je bežal daleč, vedno dalje, kot da se noče več vrniti, tekkel je svojo lastno pot. Čeprav so bile povsod tlakovane ceste in železobetonski mostovi, je skakal čez potoke in jarke, bredel reke in si utiral stezo skozi gozdove in naselja. Nihče ga ni mogel niti dohiteti niti ujeti. Bil je sproščen svetlo rjav konj, ki ni ljubil okusa po uzdi v ustih niti neprestanega udarjanja vajeti po rumeno bleščečem hrbtu niti črnih plašnic na očeh.

Dekle se je vrnilo v bližino domače hiše brez konja. Naprej si ni upalo. Bilo je ubogljivo dekle.

Na dvorišču je stal stroj, ki se ni znal ozirati.

Dekle je opazilo, da pod domačo streho ni bilo nikjer več prostora za konja, kot da so že nanj pozabili in ga ne potrebujejo več.

Dekle je zaslutilo, da je izgubilo dom, in se je vrnilo h konju.

Sprevračali so se različni letni časi, najdlje je trajala zima. Streha neba se je lomila pod snegom. Konja in dekle je napadel tuj mraz. Dekle je bilo brez doma trikrat mrtvo. Z zasneženimi rokami je rotilo konja, naj se vrne domov. Prigovarjalo mu je, ga ljubkovalo in v obupu krmilo s snegom. A konj je bil že zelo daleč. Gazil je po visoko zasneženih poljih, v gozdovih so ga kepala s snegom preobložena drevesa, mestne hiše so ga sprejemale na pragu z ledenimi svečami. A konj ni odnehal. Niso ga

motila svarila smehljajočih se starcev, ki so v gubah nosili težke skrivnosti in pogosto niso vzdržali njegovega pogleda. Konj si je zgazil svojo lastno pot vsak dan znova, čeprav je neprestano snežilo in so podivjani zračni valovi tuleče naznanjali snežni vihar.

Dekle je s težavo zmagovalo pot, a konj ni vedel, kaj je utrujenost. Prožno je gazil dalje. Dekle pa je ob največjih metežih premišljevalo, kako bi ga ubilo, da bi se lahko naspalo in spočilo. Dekle je imelo na svetu samo konja, zato tega ni storilo.

Domači, niti gospodar niti babica, ob zimskih večerih niso govorili o konju in o dekletu. Prisluškovali so stroju, ki je vedno enako ropotal na dvorišču. Vnuki so brali vedno eno in isto v knjigah: Stroj ima široka, ravna kolesa. Deluje najboljše in najbolj zanesljivo. Njegov motor nadomestuje množico konjskih sil. Bencin ni vnetljiv. Ogrodje je iz kovine, ki se nikoli ne izrabi. Stroj je nepokvarljiv in neuničljiv. To dokazuje njegova zmaga na tekmi z drugačnimi stroji. Če se domači pokoravajo pravilom njegovega delovanja, jim stroj prinaša v hišo srečo in blagostanje.

Konj in dekle sta gazila dalje, tudi kadar sta prihajala v bližino domače hiše. Na svojih poteh sta srečavala še drugačne stroje. Spoznala sta pravila, po katerih stroji delujejo, pa tudi pravila, po katerih ne delujejo. Videla sta, kako je stroje naenkrat uničila eksplozija, pa tudi, kako so se počasi izrabili in jih je nov stroj zavlekel med staro železo. Večkrat sta trkala na okno domače hiše. Na dvorišču je ropotal stroj in domače pregluševal z ropotom, zato niso slišali njunega trkanja. Ropot stroja jim ni dovoljeval, da bi odpirali zaprta okna.

RENATA

Čeprav sem sinoči popival do poznih ur pri »Črnem mačku« in zatem skoraj nisem zatisnil očesa, me je njena podoba že ob svitu vrgla iz omotične otopelosti, v kateri ždim po najini nenadni ločitvi.

V nizko podstrešno sobico, polno razcefranih knjig in zamaščenih skript, razkošno lije ščemeča svetloba nedeljskega jutra, ki ga pozdravljajo zvonovi mestnih cerkva in petelinje kikirikanje z bližnje kmetije pod Bošketom. A jaz sem mračen in nasajen in glavo mi razganja.

Prijatelju, s katerim sva bila namenjena, da pride pome, niti ne odprem. Ko se vrne in ugiba, kaj je z menoj, se niti ne opravičim. Preponosen sem bil, da bi se komu potožil. Ljubosumno sem skrival vso tegobo trpkega razočaranja, ki me je zadelo in me še vedno neznansko pekli. V ušesih mi zazvene njene mukoma iztisnjene besede ob slovesu, ki so treščile vame kot strela z jasnega, da se nikdar več nisem opomogel: »Non devo più vederti, Nino...«

S trudnim korakom tavam popoldne sem ter tja mimo izložbenih oken, iz katerih se mi kot spaka reži nasproti lastni obraz, ki ga Renata ne bi spoznala.

Ob morju laže zadiham. Vitki svetilnik nad mestom že meče medlo luč čez sivo ploskev pod seboj, po kateri drsi osamljeno jadro. Miramar zre nemo predse v ugašajoči zarji, ki za Gradežem poljublja prostrano beneško ravan, da jutri znova vstane zora za istrskimi griči.

Zavijem v staro četrt... V zakotni krčmi s Suppéjevo spominsko ploščo se ravsa in kavsa krdelo yankeejev (zvečine so mornarji) s številnejšo skupino škotskih strelcev. Zajeten trebušnik s smešno malo belo čepico na melonasti butici je kar na lepem segel pod kilt pegavemu rdečelascu, ta pa ga je lopnil s koščeno pestjo po nosu, da mu je brizgnila kri še po bluzi soseda.

Steklenice in kozarci frče zdaj vse križem po zatohli beznici in se razbijajo ob stenah. Vegasti pod se namaka v luži piva, likerjev in vina s prevrnjenih miz. Brezbrižno gledam divji pretep v gosti megli tobakovega dima, ko pridrvi na džipih vojaška policija;

skeleči pendreki zamahnejo, udrihajo, neusmiljeno sekajo na vse strani... V brž izpraznjeni pivnici se med kupi črepinj krega le še sama s seboj razkuštrana babnica zaradi neplačanih zapitkov. Sit njenih psovok zvrnem vase šilce žganja in jo pobrišem naprej.

Hlačam do vseh postaj že vsakdanjega obhoda, skozi smrdljivo podzemlje Cavane in njene drhali. Potepinski rokomavhi, črnobor-zijanci od vseh vetrov, noža vajeni pretepači se gnetejo okoli histe-rično vreščečih cip; za zaprtimi naoknicami obakraj tesnih rovov razuzdanega labirinta se vdajajo njih mlajše družice zahtevnejšim klientom. izmuznem se središčem naslade in že docela okajen koracam po korzu navzgor proti drevoredu, kjer sem Renato prvič srečal.

Živahna tržaška mladina bučno roji gor pa dol. Šaljivim vzklikom z desne in leve se nezamudno odziva dražljivo hihitanje brstečih lepotičic. V gladka lica sili vroča kri romanskih in slovanskih de-dov, ki se jim nemirno pretaka po žilah. Svetli in temni laski drhte v rahli sapi, ki pihlja z Griže, onkraj katere že dremljejo tihi bor-jači v rani jeseni.

Pred slaščičarno, kjer sva se z mladenko pogosto sestajala, iščem v množici meščanov in zavezniških častnikov njen obraz. Iz kro-šenj dreves pa se kot v posmeh sproži čebljanje škorcev, ki so se pod noč pritepli s predmestnih vrtov in se prepiraje za prostorčke spravljajo spat.

Povsem iztreznjen še močneje občutim vso moro strahotne puščobe, ki me žene po njenih stopinjah. Spomnim se barkovljanske riviere Napoleonske poti in brinovih gmajn, kjer sva se, zaljubljenca, spre-hajala z roko v roki ali se kot šolarčka podila okoli ter počenjala nešteto nedolžnih otročarij, ki so se nama zdele sila imenitne.

Kako očarljivo mi je Renata znala opisovati vse, kar je zanimivega odkrila na svojih potovanjih po Franciji, Španiji in italijanskih pokrajinah! Najljubša pa ji je Toskana, mi je zaupala, kjer biva njena mati sama, na očetovem dvorcu, med gaji oljk in cipres, odkoder je čudovit razgled po daljni okolici z njeno melanholično romantiko... Globoko je vzdihnila in obmolnila. Nekaj jo je težilo, a se ni hotela izdati; nisem si je drznil nadlegovati z vpra-sanji, ki bi jo nemara še bolj užalostila.

Kramljala sva o slikarstvu — poznala je vse znamenitejše muzeje in galerije — o Botticelliju, Goyi in francoskih impresionistih. Prebirala mi je Leopardija in druge mojstre, ki so ji bili posebno všeč. Opazil sem, da jo zagrabi le na moč otožna pesem ali berilo, ki izraža najgloblja čustva, kakršna je imela samo ona; takisto je ljubila le glasbo, ki reže v človeka kot plug v spomladansko njivo... Čajkovskega je oboževala.

Ves omamljen sem poslušal njeno zvonko ščebetanje: »Skupaj bova hodila čez Ponte Vecchio in ob Arnu,« je delala načrte. »Ob-čudoval boš moje rodno mesto s fiesolskih gričev, kjer se po raz-padlem zidovju etruščanskih ostalin bohotno razrašča zeleni brš-ljan, simbol trajne ljubezni... Io sono e sarò per sempre la tua edera...« mi je nežno šepetala in se me čvrsto ovila, da ji je

zastajal dih. »Glej, da mi ostaneš zvest,« je še prosila, »za nič na svetu te ne bi hotela izgubiti!«

Zanimala jo je sleherna malenkost iz mojega življenja. Hotela je vedeti, če sem že bil kdaj zaljubljen in kakšno je bilo tisto dekle. Ko sem ji zatrdil, da pred njo ni bilo nobene, mi je neverno požugala s prstom in zadovoljstva ni tajila. Znova se je prižela k meni, tokrat plaha kot grlica. Je slutila, kaj ji grozi?

O čem sem ji pravzaprav modroval? I, kakopak, o slovenski zgodovini: o knežjem kamnu in vojvodskem prestolu, o Samu in Koclju, o Ljudevitu Posavskem in Otokarju, o kmečkih puntih in Gubčevem kronanju, o turških vpadih in protestantizmu, o maršalu Marmontu in Iliriji, o 1848. letu in Bachovem absolutizmu.

Pripovedoval sem ji o čitalnicah in taborih, o prepородovcih in soških ofenzivah, o majski deklaraciji ter uporih slovenskih vojakov in mornarjev v Judenburgu, Radgoni in Kotoru, o Maistru, Malgaju in koroškem plebiscitu, o drugi svetovni vojni in herojski smrti Mašere, o požganih vaseh in streljanju talcev, ter kako so nas — uklenjene in na verigah kot medvede — vlačili po fašističnih ječah ter odganjali v nacistična taborišča, da bi nas iztrebili...

Prevajal sem ji vrsto naših poetov, od Prešerna do Kajuha, in izbrane odlomke Cankarjeve proze, ji očrtoval Masarykov humanistični realizem ter Leninov revolucionarni socializem, ki sta nazadnje oblikovala slovenski narodni značaj.

Opeval sem ji idilično krasoto slovenske zemlje z njenimi kozolci, ji risal veličastje gorenjskih snežnikov, čaral zasanjanost dolenskih gradov, prelest notranjskega pragozda.

Govoril sem ji o šumeči ajdi in dišečem hmelju po sušilnicah Savinjske doline, kamor sem pobič zahajal o velikih počitnicah, izdiral prepevajočim obiravkam rante, okopaval krompir, peso in repo, ter kako sem se naučil razlikovati bikca od junice...

Renata je razposajeno prasnila v smeh, me dregnila pod rebra in odskočila: »Toro, toro, olé!« je z jopico v rokah, vsa razigrana vabeče izzivala, se mi drzno ponujala in spet naglo izmikala. V navalu prebujajoče se strasti je imela oči široko razprte in nosnice so ji utripale kot žrebički...

Komaj zaznavno je nato sedela ob meni, z ljubko spodvitimi nožicami, in hrepeneče zrla za oblačkom, ki je spokojno plaval po sinjem nebu opojno dehtečega maja. Ob mogočnem razodetju najvišjega spoznanja, smisla in smotra vsega stvarstva, o čemer je razmišljala, je bila srečna in nesrečna obenem, v svesti si lastne ničeve bitnosti, v večnem kroženju brezmejnega veselja. Za bežen hip razumski prašek se bržčas še sama sprevrže v prav takle topel delček sončnega žarka, ki se tanko preceja skozi vejevje smolnatih borovcev in košatega hrastičja ter zvedavo poigrava z obeskom njene ogrlice, na razgaljenih grudih...

Hitro se je vživljala v moj svet, da me je naravnost presenečala. Če me je, bistrournica, pri razlagi s čim prehitela, mi ni hotela zaupati, od kod njeno znanje. Kmalu sem ugotovil, da je preučila

kopico razprav o njem ter segala celò po Valvasorju, da bi ga dodobra spoznala. Vdano se je naslanjala name, ko sva razglabljala o rečeh, ki so bile zanjo tabu v zavodu notredamskih nun, kjer so jo vzgajali. Dokopati se je želela do resnice v vseh problemih, ki so ji begali iznajdljivega duha, s katerim se je odlikovala.

Šolsko leto je minilo, izpiti so šli h kraju; Renata bi morala misliti na odhod. Pa se je, porednica, nalašč dala vreči iz dveh težjih predmetov, da ji ne bi bilo treba odpotovati iz Trsta. Žrtvovati mi je hotela ves čas do jesenskega roka, ko bi ponovno morala stopiti pred komisijo ...

Toda že po nekaj dneh je prišla na sestanek vsa skrušena, tresoča se kot v vročici. Obračala je glavo vstran in povešala oči; na priprtih trepalnicah so bili sledovi joka. Kaj se ji je moglo pripetiti? Zaskrbljeno sem tipal po vzroku in v temni slutnji odganjal krokarja, ki je grozeče plahutal nad nama ...

Lovila je zrak, kot bi jo dušilo, in prsi so ji burno valovile; brezmočna mi je slednjič padla v naročje. Pšenični lasje so se ji nad belim tilnikom razpeli in se ji kakor slap usuli po hrbtu. Še se je premagovala, potem pa hlipaje izpovedala: »Non devo più vederti, Nino ... mamma non me lo permette ... Mio padre, combattendo, è caduto nei Balcani ... Dobbiamo separarci!«

Nisem se zavedal, kaj se dogaja z menoj. Zlovešča ptica me je z ostrimi kremplji stisnila za grlo in me pričela divje kljuvati po sencih, s čela so mi polzele potne kaplje ter se mešale z njenimi solzami. Naenkrat se mi je sunkoma iztrgala, stekla po drevoledu navzdol in izginila za vogalom hiše, ne da bi se ozrla. Nikoli več je nisem videl ...

So obdobja na Slovenskem, ko delamo in se prek dela združujemo, ko poglobljamo svoje delovne možnosti in pravico do svobodnega združevanja — obdobja torej, ko se medčloveškim odnosom in stvarnem okrog nas že vrača spomin na njihovo resničnost. Žal, to stanje kaj kmalu vznemiri kak gromovniški političen nastop, ki mu razvoj stvari v njihovi goli resničnosti in njih poimenovanje s pravim imenom očitno ni po volji. V svetu razodetih in nedotakljivih resnic, ki takemu nastopu sledi, se neposredna resnica dela in združevanja po sili razmer potaji, razblini v »naprednem« in »socializmu«, v katerem poslej složno in brez vsake razlike prebiva prav vse. Ob takih nastopih navadno pravimo, da se je naš svet spet spolitiziral, v resnici pa se zgodi nekaj prav obratnega: politizacija sveta, ki je bila v toku in je že obetala, da bodo razmerja med ljudmi poprijela jasnejši in oprijemljivejši jezik, se je s tem ustavila. Različnost sveta in medčloveških odnosov je povzeta in blokirana v »naprednem« in »socializmu«.

I.

Besedi »napredno« in »socializem« sta torej besedi, ki ju ne imenujemo več radi in ki se ju v normalnih okoliščinah rajši vsi izogibamo. Eni preprosto zato, ker nam v našem neposrednem človeškem svetu prav nič ne pomenita, drugi zato, ker z molkom izražajo življenjsko modrost, ki jim pravi, da sta se omenjeni besedi že izpraznili in da ju je bolje ne omenjati. Politični svet se mora prav vznemiriti in postati vsestransko vprašljiv, potreba po nekakšni morali in globljem osmišljanju neposrednega sveta se mora prav zaostriti, da »napredno« in »socializem« spet oživita in kot moralni korektiv dobita svoje mesto celo v časopisih, v razpravah in javnem življenju nasploh. Tedaj — zadnjič se je to zgodilo ob razpravah o slovenskem narodnem vprašanju — se počasi spet dokopljemo do skoraj pozabljene vsebine teh dveh besed. V omenjenem primeru je bilo »napredno« povezano s samo usodo slovenskega naroda. Narod — je bilo rečeno — se bo »notranje krepil samo, če bo sposoben dinamično razvijati svoj

družbeni **napredek**, če bo gradil svojo lastno strukturo na tleh sodobnih družbenih tokov in bo znal svojo politiko in ravnanje prilagoditi **najnaprednejšim** težnjam in zgodovinskim trenutkom sveta.« »Napredno« je torej vstalo od mrtvih in je postalo kar naenkrat usodno, saj je nastopilo kot odločilen faktor ne samo naše osebne usode, temveč tudi usode našega naroda. Vendar tudi v tem hiposatiranem pomenu »naprednega« še ni bilo povsem razvidno, kaj naj bi pravzaprav »napredno« bilo.

Če hočemo priti do vsebine »naprednega«, se moramo vprašati, katere so tiste napredne strukture, ki naj bi se jim zaupali, kaj nam prinašajo in v čem se izraža njihova naprednost. Privoliti moramo torej v jezik, ki nam je vsiljen s kontekstom, v katerem se beseda »napredno« pojavlja in živi. To je sociološki in historičen jezik, ki nam posel olajšuje, saj v njegovi konkretnosti vsako vprašanje najde zadovoljiv odgovor. V konkretnem, političnem svetu — tako nam pravi ta jezik — »naprednega« ne moremo obravnavati ločeno od načina proizvodnje in delitve dobrin, kakor tudi ne »od družbenih tokov, ki so zainteresirani na osvobojenem delu, katerega temelj je interes delovnega človeka v delovni skupnosti, zasnovani na združenem delu.« Nosilec napredka pa je v tem primeru samo »enotni delavski razred«.

Na prvi pogled je to političen jezik, ki nam je besedi »napredno« in »socializem« napolnil s konkretno vsebino. Čeprav nimamo zaupanja v teorije, ki skušajo človeka povzeti v proizvodnji in delu, ker današnje moderno organizirano delo sploh ni več delo v klasičnem pomenu besede in se zato človekova resničnost čedalje bolj seli iz delovnega časa v prosti čas, se moramo — rekli smo že — s tem jezikom sprijazniti, če nočemo »napredno« in »socializem« spet prepustiti stvarim samim, v katerih je pozabljen vsak človeški pomen. Marksistična metoda je torej v prvi fazi našega razmišljanja tudi naša metoda, čeprav se zavedamo, da z njo sprejemamo ne samo pretirani poudarek na proizvodnji in potrošnji, ampak tudi moralistično miselnost naprednega in nazadnjaškega, ki nam pogled na stvar razsvetljuje in spet zamegljuje.

Vendar ko že govorimo o »naprednem« in ga povezujemo z najnaprednejšo družbeno strukturo, potem je naravno, da te napredne strukture ne iščemo v klasičnem načinu proizvodnje. Poiskati jo moramo v današnjem načinu proizvodnje in današnjih socialnih strukturah, v našem današnjem in konkretnem političnem svetu. Tedaj pa nam že površen in parcialen pogled pove, da je novodobna tehnologija bistveno posegla v organizacijo delovnega procesa in bistveno spremenila vlogo človeškega dela, s tem pa tudi kvalifikacijsko in profesionalno strukturo zaposlenih. Stroji so integrirali razdrobljeno delo, tako da se človeško delo ne sestoji več pretežno iz ročnih operacij, temveč iz vrste dolžnosti, ki zahtevajo določeno znanje in poznavanje stroja v celoti. Tako imamo

torej na eni strani vse več delavcev, ki sodelujejo v proizvodnji s svojimi strokovnimi kvalitetai, tehnikov, inženirjev in raziskovalcev, skratka delovne inteligence, ki v današnji industrijski družbi predstavlja osnovo gospodarskega in tehničnega razvoja, na drugi strani pa vse več ročnih delavcev, ki lahko služijo le predpripravi proizvodnje in raznim postranskim in pomožnim delom. In kakor je pri tem gotovo, da so se socialne strukture v proizvodnji bistveno spremenile, tako je gotovo tudi to, da je delovni razred vse bolj razdvojen na tiste, ki so zaradi znanja in izobrazbe sorazmerno stabilni in zainteresirani za družbeni in tehnični napredek, in tiste neizobražene sloje, ki se ne morejo vključiti v moderno proizvodnjo in so torej z razvojem tehnike socialno ogroženi. Prvi se torej že po svojem položaju v proizvodnem procesu zavzemajo za vse, kar je naprednega, drugi pa si želijo ohraniti svoj položaj s tradicionalnim delom in se zavzemajo za vse, kar je nazadnjaškega. Razlika med njimi je ogromna, posamezne različice, ki bi poudarjale naprednost enih in nazadnjaštvo drugih, pa bi lahko naštevati brez konca in kraja. Prvi so za modernizacijo proizvodnje, za vključevanje strokovnega in znanstvenega dela, so splošno razgledani in strokovno izobraženi, zainteresirani za samoupravo in sposobni aktivnega sodelovanja, drugi le stežka razumevajo potrebo po modernejši tehnologiji, so pasivni in se še najboljše počutijo pod zaščito birokratskega aparata.

Že ta površna in parcialna analiza sodobnih socialnih struktur nam torej pove, da o kakem enotnem delavskem razredu skoraj ne moremo več govoriti. Še manj pa lahko po vsem tem govorimo — in ta ugotovitev je za naše razmišljanje važnejša — o naprednosti enotnega delavskega razreda. Beseda »napredno«, ki bi nam jo napolnila socialni položaj in volja enotnega delovnega razreda, se nam je po tem pretresu pri priči izpraznila. »Naprednost« enotnega delavskega razreda se nam v stvarnosti kaže kvečjemu kot mit, ki nam prikriva konfliktno konkretnost dejanskih socialnih struktur in ki nam konkretne ljudi v njihovih medčloveških odnosih in interesih prikazuje popolnoma mitološko. Ta »naprednost« je prikrivanje resničnosti.

Zares »napredna« je za nas po tej analizi samo delovna inteligenca. Mimo njenih revolucionarnih interesov v proizvodnji sami, ki so v tesni zvezi s tehničnim in družbenim napredkom, vidimo njeno naprednost tudi v njenem interesu za samoupravo in socialistično demokracijo, saj prav delovno inteligenco birokratske strukture najbolj dušijo in jih prav ona nenehoma premaguje, demokratizira. Delovna inteligenca je nadalje sloj, ki temelji izključno na delovnih pravicah in se tudi združuje na podlagi dela, in je torej edini porok akcijske solidarnosti za naprednejše družbene cilje, za uresničitev »človekovih individualnih in kolektivnih materialnih in duhovnih zgodovinskih interesov«. In čeprav ne more govoriti v imenu razuma in kulture drugače kakor v svojem lastnem imenu,

ker je pač taka njena družbena resničnost, še zmerom ostaja najnaprednejša družbena struktura in kot taka govori tudi v imenu zaostalega delavca.

Vendar je skoraj važnejša ugotovitev, da je »naprednost« enotnega delavskega razreda, na katero naj bi vezali svojo osebno in narodno usodo, z dejanskim napredkom sprta. Naprednost enotnega delavskega razreda nam celo zatrjuje, da je treba »brezpo- gojno zavriniti vse neznanstvene teze o vodilni vlogi inteligence nasproti vodilni vlogi delovnega razreda, ker je to ne samo neznanstvena konstrukcija, temveč tudi lažniva formula, ki naj prikrije odpor proti socializmu in samoupravi delovnega človeka«. Ta naprednost torej zahteva, da se delovna inteligenca, ki je v stvarnosti najnaprednejši sloj, utopi v navidezni enotnosti delovnega razreda, ki dejansko sploh ne obstaja. In dokler se gibljemo v sferi naprednega in nazadnjaškega, lahko skoraj z gotovostjo rečemo, da je vse tisto, kar se pri nas izdaja za »napredno« in kar naj bi to besedo napolnilo s konkretno človeško vsebino, v resnici nazadnjaško. »Napredno« se nam v našem konkretnem političnem svetu vedno znova razodeva kot mitična beseda, ki prikriva dejanske socialne strukture in družbene interese. To je le umetno vzdrževana parola, ki skuša nad konfliktnimi družbenimi tokovi upostaviti neko navidezno enotnost delovnega razreda in ki se kot taka razodeva kot sredstvo oblasti. Če prisluhnemo družbenim premikom, se ta »naprednost« enotnega delovnega razreda tudi res pojavlja le kot nevtralizacija delovne inteligence in drugih družbenih tokov samo tam in takrat, kadar se kateri od njih odloči za samostojen družbeni nastop in proklamira svojo različnost. To potrjujejo tudi nastopi političnih voditeljev pred najzaostalejšimi sloji in v najzaostalejših predelih, ki edini še vidijo v birokratski strukturi svojo zaščito, hkrati pa edini lahko obsodijo delovno inteligenco za političnega spletkarja in znova upostavijo navidezno enotnost delovnega razreda.

V območju naprednega in nazadnjaškega, v katerem se gibljemo, je torej kot na dlani, da so naše dejanske napredne sile blokirane in da je naša zaskrbljenost za usodo slovenskega naroda, ki naj bi jo povezali z naprednimi strukturami, več kot upravičena. Najrazvitejši in najnaprednejši sloj je darovan nerazvitemu, kakor so tudi razvitejši narodi darovani nerazvitim narodom. Pri tem pa se z nič manjšo ostrino ne zastavlja vprašanje, komu so darovani zaostali sloji in zaostali narodi, zakaj v tem območju je napredno in napredek povezan samo z delovno inteligenco.

II

Vendar smo doslej govorili v marksističnem jeziku, v jeziku naprednega in nazadnjaškega, ki nam — kakor smo rekli že na začetku — pogled na stvari razsvetljuje in spet zamegljuje. Napredno in nazadnjaško lahko obstajata samo v razmerju do kakega cilja, do kakega višjega smotra, ki smo si ga postavili ali ki ga razumemo

kot notranjo logiko naših prizadevanj. To se pravi, da obstajata samo po tem, kolikor resnico sveta merimo po neki želji, vnaprej postavljenemu namenu ali po prepričanju, da vemo, v kakšno smer se družba in človeštvo razvijata. Napredno in nazadnjaško je torej lahko zares tako, za kakršno ju imamo, samo v primeru, če nam je — prvič — zastavljeni cilj dosegljiv in — drugič — če zastavljeni cilj ali ugotovitev uresničujemo, sicer ni ne napredno ne nazadnjaško nič stvarnega.

Nam pa cilji niso dosegljivi in jih ne uresničujemo. To nam potrjuje že dejstvo, da sta se besedi »napredno« in »socializem« izpraznili in da nam v našem konkretnem svetu nič ne pomenita, kakor tudi to, da oživljata samo še takrat, kadar je naš konkretni svet le v prevelikem razkoraku z našimi zastavljenimi cilji, takrat pa docela mitično. To nam torej potrjuje predvsem to, kar smo v teh dveh besedah odkrili in kar odkrivamo kot njuno dejansko vsebino: prikrivanje resničnosti. Podrobnejša analiza o razkoraku med našimi načrti in našim dejanskim stanjem nam po vsem tem skoraj ni potrebna, saj se »naprednega« in »socializma« v njunem najprvotnejšem pomenu še vse predbro spominjamo. Kakor hitro sprejmemo resnični svet, v katerem se naši nameni ne uresničujejo in nam je višji smoter nedosegljiv, ne moremo več govoriti o naprednem in nazadnjaškem. Govorimo lahko samo še o teh in onih družbenih močeh, interesih itd. Delovna inteligenca in telesni delavci sta poslej za nas le dve resničnosti, ki izražata vsaka svoj interes. V teh interesih pa ni zapopadena ne naprednost ne nazadnjaštvo, temveč samo človeške potrebe in želje, hkrati z njimi pa tudi možnosti in nemožnosti njih zadovoljevanja. Delovna inteligenca pri tem kaže več zavestne volje in sposobnosti za uresničitev svojih želja, sama uresničitev njenih želja pa ne pomeni približevanja popolnejšemu, globljemu, humanejšemu in demokratičnejšemu nasploh, temveč le njenemu pojmovanju humanega in demokratičnega, ki je lahko v resnici samo še večji prepad med kvalificiranimi in nekvalificiranimi, »naprednimi« in »nazadnjaškimi«. Oba sloja proizvajata in s tem izrekata svoj neposreden svet, obenem pa iz družbene in duhovne narave tega sveta izrekata še interese, ki opozarjajo na nezadostnost njenega neposrednega političnega sveta. Najznačilnejše pri tem je to, da kljub konfliktnosti njunih interesov ne eden ne drugi sloj ne kaže niti najmanjših znakov revolucionarnosti. To pomanjkanje revolucionarnosti, ki ni le posebnost slovenskega sveta, nam dopušča ugibanja v to in ono smer, vendar sta slej ko prej možna samo dva odgovora: ali je revolucionarnost blokirana prav zaradi odsotnosti kakega višjega cilja ali njegove neuresničljivosti, ali pa zato, ker je vse napredno in višje povzeto že v dosedanem »naprednem« in »socializmu«.

Ne da bi hoteli dati definitiven odgovor, se moramo odločiti za zadnjo varianto. Saj ne moremo mimo dejstva, da nad dvema nasprotujočima si slojema oblast izreka moralo, govori mitičen jezik,

ki je njen lastni politični interes, in da tako delovna inteligenca kot telesni delavci ta jezik sprejemajo in upostavljajo neko navidezno enotnost delovnega razreda. Njihovi različni interesi so dejansko istovetni interesi, v katerih je resnica njihovega političnega sveta in medčloveških odnosov pozabljena, oblast pa ni več samo oblast. Konfliktni svet je v resnici сложен, nepolitični svet, skratka »socializem«, v katerem se bo inteligenca uresničila in delavci dočakali svojo odrešitveno uro in v katerem je prav vse — tudi najbanalnejši zadovoljevanje potrošniških potreb — že zdaj »napredno«, »socialistično«, se pravi osmišljeno z nečim pravičnim, večjim in trajnejšim. In oblast je gorok te složnosti in tega smisla.

Ta vladavina v imenu višjega, »naprednega«, »socialističnega« zahteva od nas nov pristop k stvari. Že na prvi pogled nam je jasno, da se je s tem politični svet z vsemi svojimi stvarnimi konflikti umaknil, v ospredje pa je stopilo povsem nekaj novega, človekova potreba po verskem osmišljanju. To prostovoljno suženjstvo nečemu mitičnemu nam odkriva novo varianto človekovega protislovnega in neodrešljivega položaja. Delovna inteligenca kot najnaprednejši sloj se namreč kljub svojemu napredku, delavnosti in njenim demokratičnim principom ne more uresničiti, ne da bi poglobila prepad med razvitimi in nerazvitimi, kvalificiranimi in nekvalificiranimi, in s tem ogrozila svojo lastno naprednost. Rečemo lahko celo to, da je delovna inteligenca kot najnaprednejši sloj s svojimi humanističnimi izročili, po katerih se njen razumni in dobrotljivi duh združuje z duhom sveta samega, blokirana sama v sebi. Ne more privoliti v golo razvijanje tehnologije in proizvodnih sil kot v svoj najvišji smoter, na proizvodnjo zaradi proizvodnje in združevanje zaradi združevanja samega, ker predmetni svet sam ne izreka razumnosti in dobrotljivosti njenega naravnega genija, temveč jo postavlja pred golo in nezadostno obličje sveta in človeka. Njena istovetnost z razumom in dobrotljivostjo je v dejanskem svetu vsak trenutek na tem, da se pretrga. In kakor se je ameriška delovna inteligenca ob svojem najvišjem produktu, atomski bombi, skoraj do zadnjega obrnila k politični levici, tako se more tudi slovenska inteligenca ob dejanski ničnosti njenega dela osmišljevati v »naprednem«, »socializmu«. Sprejema ga kot rešilno bilko. Pripravljena je v imenu »naprednega« tudi sama vladati.

»Napredno« samo ni seveda zaradi tega prav nič drugačno. To je še vedno mitičen jezik, ki prikriva tako resničnost socialnih struktur in medčloveških odnosov kot resnico človeških odnošajev s stvarmi. Z »naprednim« in »socializmom« je poimenovano prav vse, da bi nič ne imelo svojega lastnega imena in da bi izgubilo spomin na resničnost.

Ob tem se nam zastavlja vprašanje, ali sploh premoremo socialno strukturo, ki bi bila sposobna poimenovati stvari z njihovimi praviimi imeni in sprejeti proizvodnjo in združevanje v njunem golem,

političnem, se pravi nemistificiranem pomenu? Ali se Slovenci kot izrazito mitičen narod, ki smo doslej živeli bolj v ideji kot v realnosti in smo v predmetnem svetu še pred kratkim videli prekletstvo, moremo zadovoljiti z golo proizvodnjo? Ali lahko — povedano v nekoliko drugačnem jeziku — sprejmemo eksistenco, ki bi ne zahtevala od nas esencialnega osmišljanja? In ne nazadnje: ali je to sploh človeško?

Vse tako kaže, da nas prav mitični jezik »naprednega« in »socializma« varuje pred obupom in destrukcijo, ki preži na nas iz gole proizvodnje in potrošnje. Delovna inteligenca pristaja na mitični jezik osmišljanja onkraj njenega neposrednega učinkovanja in »socializem« je zanj vsekakor verska struktura, ki jo varuje pred ničnostjo. »Napredno« in »socializem« nam tako prav preko nje izražata neobhodnost verskega osmišljanja, hkrati pa tudi versko resničnost človeka, ki je s svojim verovanjem zašel v krizo: to ni več upanje ali dolžnost, temveč samo še prikrivanje resničnosti.

Naša definicija »naprednega« se torej glasi: **»napredno« je kriza religije.** Vendar kriza tudi zato, ker je v našem duhovno blokiranem svetu edino dovoljena verska struktura in edini dovoljeni način verskega osmišljanja. Iz neposrednega političnega sveta nedvomno rastejo tudi druge verske strukture, ki pa se ne morejo uveljaviti kot širši družbeni kodeks. Sami smo videli, da »napredno« in »socializem« ne pomenita nič stvarnega in da sta popolnoma votli besedi, ki ju delovna inteligenca in telesni delavci napolnjujejo vsak s svojo vsebino. Mogoče bi torej bilo, da bi to vsebino poimenovali z drugo, svoji vsebini primerno besedo, ki raste iz njihove neposredne družbene in duhovne narave.

PO ROJSTVU SVETA

Čeljusti so razprte
v votlem kapljanju teme
in narazen gredo snovi
ki se na videz zraščajo
v kipenju
proti prelomu časa
ko obstanejo
vsaka zase
izčrpani obtok
nedoumljivo brstje
v izdihu zemlje

zakaj spočetje je sodba
nenehnega opustošenja
ki vstaja
iz brezimnih smrti
z imenom sveta

I. Razsežnost: VODA

1.
Bosi
in goli
v brezkljunih
v brezobličnih
čolnih časa
Slepi
in mrtvi
v dosegu obale

sejavci ognja
tonemo
v dviganju dima
skozi preperele
in zakopane
poti
se udiramo
v sluzasti rasti
lastnih teles

2.

Dan spleta mreže
spaja se z žveplom
ki sežiga svetlobo
da se dvigajo lačne izparine

ki razširijo zenice
kakor slepi ognji
ki se usedajo v duši
kakor gobava žeja

ki naselijo čeljusti
sveta
kjer nas srka
votel zrak

3.

In ne zganejo se premrle poti
ne nagibajo se gore k vodam
ne zlivajo se morja s peskom
ne prihajata skupaj
jasnost svetlobe
in razdejanje teme

Sestradena polja ječijo
v znamenju setve
in peščena grla hlastajo
za sušnim izvirom
zakaj razdejano je bistvo
pluga
in potešenje z znojem
zakaj zrna so zahojena
pod utripajočimi čeli
odkoder prihajamo
kakor neoplojeno seme
ki dolbe rodovitnost polja
kakor blaznost
v mednožju
ugaslih svetov

4.

In vendar ljubezen
v prozornosti kaplje
v ogradah neba
v brezdušnih ostankih
brezbarvnega dne
In znova ljubezen
med ptico in krili
med zemljo in soncem
med dušo in kamnom
kakor prastaro umiranje
v sušnih dojkah
Glejte lebdimo
v poslednjih jedrih
svojih senc
kakor edina žetev
brezzračnega prostora
ki nespremenljivo ostaja
v prahu
kakor nedoumljivo
breztelesno
zobovje teme

5.

Dokončno upognjeni
v nedoumljivi zrelosti
brežilnega stebila
pomakamo svoje jezike
v kaplje prahu
ki nam polnijo videz
in hrbtnico

zakaj preživljamo sušno razdobje
prostora in časa
ki se nasitita
v kužnih razpokah
praznine

in ničesar ne sprejmemo
in ničesar ne iztisnemo

Mrtva snov smo
in videz polnosti

II. Razsežnost: KAMEN

1.

Tvoje stiske razpadajo
in nimaš več vzroka
da bi šel na pot

Svet gobavo biva
dalje
in kamni so razdeljeni

to je tvoj zglavni kamen
prahu

to je tvoj vogelni kamen
resnice

to je tvoj stražni kamen
ki ti naznani
bedenje dneva
ki ga ne dosežeš

2.

Nedosegljivo blizu
so zvezde
in brez cilja poslednje obale
pristajaš
ob krušni brezimnosti
svojega stopala
v neukročenem dotiku
s svojim prahom
kljubuješ
nedozorelim kapljam
svojega znoja

kakor dvomljiv plod

zakaj breme je silnejše od telesa
brezdušnost je razsežnejša od praznine
oganj v lupinah
ne rodi
niti sence

3.

Nobene besede ni
ki bi bila beseda
izrečena
čez bregove usahle zemlje
zasejana
kjerkoli v izropanem ozvezdju
razblinjenega ožilja
zapletenega
s kapljami svetlobe
in s kapljami krvi
ki strmoglavijo v zeleno bistvo
izvotljene rasti
kakor nepotešljivo krčenje
zračnih teles
na poslednjih krajih
plodnega izgorevanja

Nobene besede ni
v kamnitem znamenju
trhlega kipenja
ob naselitvi
na obalah izprane vode

Nobene besede ni
le pomen pajkov
ki izcejajo čas
na poti skozi zrak
in žejno stezanje jezikov
proti stenam
ki se ugrezajo
v neizrečenih soparah
odkoder ne zmoreš
v neskončnost

4.

V neizmerni žeji
se pretakaš čez vrhove časa
z nerazložljivim semenjem
ki se zabada
v razdejano prozornost
sušnega polja

in v kapljah svojih drobcev
napajaš
njeno mrtvo razsežnost:

zakaj sejavec si

in ne čutiš več
prostora
in ne čutiš več
ugrezanje časa

III. Razsežnost: ČLOVEK

1.

Izžeti svoj tok
ob rojstvu ideje
na poslednji obali
prastarega mesta
in slepe gladine
kjer te nenehno
ubijajo
zakaj na poti
od ognja do ognja
zgnijejo
plodne pečke v duši
da se zgrudiš pred vrelini vrati
na izgorel kamen poslednje toplote
ki te dokončno
sežge

2.

Pride čas
trhlega izgorevanja
ko se izropan naseliš vase

in z lačnimi zenicami
prestopaš
ista prgišča
iste vročice
ki te ohranjajo
v žilavih lupinah
izžetega v moči
odteklega v sili
neskončnosti

zakaj v izhojenih dolinah
se izpridi vsako seme
in požene kali
ki jih ne oplodiš
in ne dotipaš

pred spočetjem
naslednje brazde
kamor spelješ svoj ogenj
in svojo kri

zakaj sesujejo se stene
na izlizan prag
in brezdušen prah
se usuje v nabrekle žile
ki odmirajo v kamnitem molku

zakaj dan se steka
v nedoločnost
in njegova brezbrežja
monotono tonejo
v premagane snovi
ki so te zavzele
v obliki in času
odkoder ne zmoreš
na pot

3.

Nobene praznine ni več
nobenega odmrlega stebela
nobene izsušene korenine
nobene ptice med zemljo in soncem
nobenega kamna v vodi in ognju

nobenega ogrodja pad kože
nobene krvi v prahu sveta
ki bi nasitila
tvoje gnitje
pod vodenimi koraki časa

zakaj v tropih
si prihajaš nasproti
dan in noč
brez brazde in semena

In križ pada v drobcih
nespremenljivo
kakor težnost zemlje
na senco tvoje hrbtenice
in v brezračno dušo
kakor tisočeren plod
skozi jalove lupine
mrtvih atomov

V torek 2. januarja 1968 je predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev (NskS) predložil v Celovcu v imenu odbora NskS v diskusijo slovenski javnosti na Koroškem osnutek programa za slovenski kulturni, gospodarski, socialni in politični razvoj na Koroškem.

Iz osnutka programa, ki je bil objavljen v celovškem »Našem Tedniku« dne 4.1.1968, posredujemo nekaj najbolj značilnih odlomkov.

OSNUTEK PROGRAMA NskS

I. Elementi naše duhovnosti in kulturnosti

V prvem poglavju z naslovom »Elementi naše duhovnosti in kulturnosti« stoji med drugim sledeče: »Slovenci smo na evropskem prostoru zgodovinski narod. Od naselitve poteka 1400 let. Že v prvem stoletju svoje naselitve smo Slovenci razvili vsaj na Koroškem lastno državnost v obliki demokratične kneževine... Slovenski vojni spopadi s sosednimi Langobardi... izpričujejo o organiziranem vojaškopolitičnem vodstvu... Vsekakor so Slovenci morali biti borbeni in junaški... Veliko prelomnico v narodni zgodovini Slovencev pomeni glede na poznejša zgodovinska dogajanja v Evropi prevzem krščanstva... Krščanstvo je Slovincem preoblikovalo značaj v miroljuben, delaven in požrtvovalen ter veren narod.«

II. Slovincem dodeljena zgodovinska vloga

Drugo poglavje vsebuje sledeče glavne misli: »...slovenski narod je v zgodovini le ostal in obstal kot teritorialno kompakten, etnično enoten evropski narod... Slovenski narod, ki je z malimi izjemami v celoti krščanskokatoliški... Ker je slovenski narod že od obrskih in madžarskih vdorov, zlasti pa turških vpadov bil na braniku Srednje in Zapadne Evrope, bil pravi predzid krščan-

stva... zasluži slovenski narod vsaj to, da mu sosedje ne kratijo osnovnih življenjskih pravic, ne izvajajo nad njim kakršnega koli genocida.«

III. Stopamo v novi vek na prelomnici časa

V tem poglavju stoji: »Slovenski narod stopa v 15. stoletje svoje evropske navzočnosti in sooblikovanja evropske zgodovine, začenja 13. stoletje svojega krščanstva in svoje krščanske kulture in svojega narodnega ter krščanskega poslanstva. Slovenski narod stopa v novi vek na prelomnici časa. V novi vek stopa slovenski narod v živi zavesti, da so na svetu poleg borbe za obstoj... še druge vrednote, vrednote duha... pravo, vsevrstno izobraževanje, umetnost in najvišja vrednota religija (vera)...«

IV. Podlaga vrednotam duha — materin jezik

Zgornje poglavje prinaša sledeče: »...v domačem jeziku najprej, najlažje, najgloblje in najpristnejše dojema duhovni svet... Ohraniti se moramo kot narodna skupina, ki ima lasten jezik... značaj... zgodovinski razvoj... Koroški Slovenci smo del narodne celotnosti... Prav zaradi te zgodovinske danosti, da smo prvi gradili krščansko kulturo in jo ohranili do današnjih dni, imamo dolžnost, da bomo v oporo tistim Slovencem, ki take rasti na temeljih slovenske krščanske tradicije nimajo več... Tudi Slovenci smo deležni in hočemo prispevati pri svetovnem razvoju, nočemo ostati izolirani, vendar pa hočemo ostati zvesti našim zgodovinskim temeljem, ki so krščanski... Politična meja in drugačna socialno-politična urejenost pa ne moreta in ne smeta biti ovira, da bi druge veje slovenskega naroda (v Avstriji in Italiji) ne imele z matičnim narodom duhovnega in kulturnega stika... Vez za kulturne stike pa je skupen materin, slovenski jezik... V državi, ki se priznava za krščansko... so tudi Slovenci kristjani po veri, po narodnosti pa slovenski rod... Narodnost ne ovira, da je Slovenec lojalen državljan te ali one države, da je pripadnik te ali one stranke...«

V. Zdrave družine, zdrav narod

Peto poglavje sestoji v glavnem iz sledečih misli: »Prvi tvorci narodnega jezika in narodne kulture so družine... Zdrave družine, zdrav narod; kulturne družine, kulturni narod, kulturna država; krščanske družine, krščanski narod... Če bomo rešili družine, bomo rešili narod in državo. Na delu so sile, ki razkrajajo... V družinskem življenju, v domači hiši vrši osrednjo vlogo mati - žena... Tako imenovani materinski dan enkrat na leto je vse premalo, da se zavemo ogromne vloge matere in da matere vzgojimo za nepremakljiv temelj slovenske zavesti in slovenskega čutenja. Za matere bi morali prirejati posebne seminarje od kraja do kraja... V preteklosti so vsi veliki sinovi naroda črpali od duhovnega bogastva svojih mater, sedaj so pa takšni časi, da moramo matere bogatiti in duhovno usmerjati njih sodobni sinovi in hčere.«

VI. Slovenci v Avstriji

Šesto poglavje prinaša sledeče: »Koroški Slovenci živimo v Avstriji kot manjšina... Naš človek je v splošnem premalo izobražen v lastni zgodovini in poznanju umetniških vrednot (po cerkvah in gradovih) v deželi... Prav tako naš človek niti malo ne pozna domače literature, tudi ne literature naroda sosedov... Nova Avstrija je ohranila le neznaten del slovanskega življa. Vendar tudi nova avstrijska republika ni bila zmožna rešiti koroškega manjšinskega vprašanja... Avstrija meji na dve slovanski državi in je v sedanji politiki usmerjena v to, da tudi z drugimi slovanskimi državami razvija najboljše gospodarske in kulturne odnose. Pri tem stremljenju ji morejo koristiti prav slovanske manjšine... njeni najboljši posredniki...«

VII. Temelji našega dela

Zadnje poglavje karakterizirajo naslednje glavne misli: »Moči naroda ne cenimo po zunanji fizični plati, marveč po njegovi notranji, kulturni plati... Prvi kader za vznik mladih slovenskih koroških umetnikov vseh vrst je in mora biti slovenska gimnazija... Diferenciacija umetniškega in znanstvenega zanimanja in študija ter udejstvovanja nas vodi k sklepu, da bomo v nekaj letih potrebovali v Celovcu Kulturni inštitut (dom) za specifičen študij, umetniške razstave... treba bo ustanoviti tudi študijsko knjižnico... Tak Slovenski kulturni dom... bo morala Slovincem zgraditi s Slovenskim narodnim gledališčem deželna in državna oblast iz javnih fondov... V Kulturnem domu naj bi bilo namenjeno tudi narodno predstavništvo koroških Slovencev s svojimi uradi... Po zgledu Južne Tirolske morajo tudi koroški Slovenci težiti po lastni kulturni avtonomiji in čim večji gospodarski samostojnosti...«

ODMEVI NA OSNUTEK PROGRAMA

a) Znotraj slovenske manjšine na Koroškem

Osnutek programa je izzval zelo širok odmev tako pri koroških Slovincih kot tudi v zamejstvu in domovini pa tudi pri avstrijski javnosti. Odmev je bil največkrat zelo negativen, če ne do kraja odklonilen. V središču kritike je bil tudi postopek, s katerim je prišel osnutek programa v javnost, t. j. brez predhodnega obravnavanja in skupne priprave v okviru NskS (osnutek programa je napisal baje sam predsednik NskS Inzko). Pomanjkljivi osnutek je povzročil, da se je diskusija dotaknila le določenih pojavov manjšinske problematike, da pa so se zanemarjali drugi ravno tako pomembni problemi. Kritiki so se ustavili največ pri duhu, ki veje iz osnutka programa, pri pojmovanju krščanstva in narodnosti itd.

Eden prvih se je oglasil Janko Messner v posebni rubriki celovškega Slovenskega Vestnika, v »Tribuni bralcev«. Messner je med drugim napisal, »da omenjeni "program" podreja sloven-

ski narod katolicizmu, tako da mu je narodna zavest samo oblika katoliške zavesti, le - ta pa mu je primarna... Sploh se program cedi od samega deklarativnega krščanstva, napihnjenega posploševanja (slovenski narod je z malimi izjemami v celoti krščanskokatoliški)... In potem ta ganljiva zaskrbljenost za zveličanje drugih Slovencev, kakor da so programovci slepi in gluhi. Pa niso. Eno pa je res in pravično tako: na tradiciji narodnopolitičnega klerikalizma Slovenci onstran Karavank ne rastejo več. Verovanje pa je tem globlje in bolj iskreno kot vsa zaskrbljenost in vse dušebrižništvo Narodnega sveta.«

Pisec, ki se je podpisal z »nsch« ali »koroški Slovenec, za katerega program ni bil napisan«, se v isti »Tribuni bralcev« z dne 12.1.1968 sprašuje, »ali Narodni svet ne ve, da je čas nabijanja tez mimo (to ustvari bloke) in da se je pričela doba mostov, srečanj... Narodni svet koroških Slovencev odklanja dialog, medsebojni mir znotraj naroda, želi, da ostane razdor, zavrača vlogo mostu... Nad šestdeset vrst tega programa govori o »krščanstvu« kot edinem pogoju, ki koroškemu Slovencu dovoljuje biti Slovenec... Narodnega obstoja na Koroškem ne zagotavljajo formulacije in definicije, še manj fraze in rotenje slovenske vernosti, ampak samo odkrita analiza slovenske resničnosti, na katero bi se moralo navezati (brez velikih besed) temeljito delo.«

H. Weiss pa je spet v isti »Tribuni bralcev« objavil dne 9.2.1968 sledeče misli: »Naše iskrene prijatelje v vrstah večinskega naroda, ki nas hočejo razumeti, s takimi »programi« odbijamo in kmalu ne bomo mogli več računati nanje. Položaj pa je med Slovenci po tem "programu" še bolj zmeden. (Niti z eno besedico ni nakazana pot do drugače mislečega brata Slovenca). Bolje bi bilo, da bi ta "program" nikoli ne bil napisan... Prepričan sem, da bi, če bi bili stavljeni pametni predlogi o koordiniranem delu — iskrena pripravljenost za koordinacijo — za ohranitev slovenske narodne skupine na Koroškem s strani Narodnega sveta...«

Pojavila se je beseda kooperacija, pri čemer ni vedno jasno za kaj gre. Za obe politični organizaciji koroških Slovencev je v glavnem značilno dejstvo, da se pri volitvah redno vključujeta v avstrijsko ljudsko oziroma socialistično stranko. Le po zadnjih deželnih volitvah leta 1965 ko je NskS nastopil samostojno, se je začela utirati pot, za sedaj bolj izrazito samo pri večjem delu NskS, o potrebi dosledne politične akcije na temelju samostojnega nastopanja na volitvah. Take težnje je moč zaslediti tudi pri posameznikih blizu ZSO, le da niso tako odločne. Koordinacija obeh političnih organizacij koroških Slovencev se je dosedaj omejevala na skupne vloge, ki sta jih obe osrednji organizaciji pošiljali vladi.

Kar se tiče dopisov in prispevkov k diskusiji, ki jih je objavljala »Naš Tednik«, ni mogoče dati prave sodbe o merilu, ki ga je pri tem uporabljalo glasilo NskS. Mogoče pa pove dosti že dejstvo, da so bili v glavnem zelo pohvalni. Tako je npr. neki Božič

v dopisu, objavljenem dne 15.2.1968, potrdil skoraj celotno vsebino osnutka programa. Istotako se je izrazil tudi pisatelj Zorko Simčič iz Argentine (dopis z dne 28.3.1968).

Le malo dopisov, ki jih je objavil »Naš Tednik«, je bilo »delovnega« značaja, v smislu, da bi prinašali vsaj rahlo analizo osnutka programa ali celo kak predlog. V tem oziru izstopa le dopis nekega Komničarja, ki zahteva res svobodno diskusijo, kajti pomembno bi bilo slišati mnenje predvsem politično neodvisnih posameznikov. Komničar je med drugim zapisal, da je osnutek v citiranju zgodovinskih dejstev subjektiven, kajti s krščanskega stališča bi bilo možno priti do čisto drugačnih zgodovinskih in tudi političnih zaključkov. Komničar je občutil pomanjkanje političnih stališč in konkretnih političnih ciljev, npr. stališča do Avstrije kot države, do avstrijskih političnih strank, do slovenskih organizacij, ki niso vključene v NskS, do matičnega naroda, do slovenske emigracije. Komničar se zavzema za lojalnost do Avstrije, za jasno izraženo politiko samostojnega nastopanja na deželnih volitvah, za skupno nastopanje koroških Slovencev, za kulturno izmenjavo in gospodarsko sodelovanje z matičnim narodom, pri istočasnem poudarjanju svoje idejne in politične neodvisnosti, posebno za strokovno obdelavo problema šolstva, kulturnega in gospodarskega delovanja, socialnih problemov itd.

Tudi klub Mladje se je udeležil diskusije s poročili, ki jih je poslal slovenskim časopisom. V poročilu z dne 9.2.1968 je klub kritiziral posebno ozko tolmačenje zgodovinskih, verskih, kulturnih, socialnih in narodnih vprašanj koroških Slovencev, pa tudi pomanjkanje smernic za politično delovanje. V nekem poznejšem poročilu pa ugotavlja, »da imata slovensko in nemško govoreči človek marsikatero skupne probleme in interese. Treba bi bilo bolj dosledno ugotavljati rastoče vezi in sodelovanje Koroške z deželo Furlanijo - Julijsko krajino in republiko Slovenijo, zaradi česar niso potrebe slovensko in nemško govorečega človeka na Koroškem podrejene nobenemu apriorističnemu merilu. Odprto partnerstvo je bistvena potreba dežele. Za dinamični razvoj pa je golo sožitje nezadostno. Vpeljano sodelovanje je treba dosledno utrditi in poglobiti s poznavanjem tega sociološko - ekonomskega prostora in njegove geopolitične lege.«

b) Odmev pri nemško govoreči javnosti

Da so na osnutek programa reagirale fanatično in divje velikonemške organizacije okoli koroškega Heimatdiensta, ni presenetilo nikogar (treba pa je reči, da jim je osnutek delo olajšal), da pa so podobno reagirali skoro vsi koroški časopisi in predstavniki tako avstrijske ljudske kot tudi socialistične stranke, na čelu z deželnim glavarjem Simo, je bilo dokaj nenavadno. Tudi najboljši prijatelji Slovencev v vrstah lige za človečanske pravice so izrazili svoj odpor do takega načina obravnavanja problemov manjšine. Odklonilen odziv v nemško govoreči jav-

nosti pa je marsikaterega Slovence navdal z občutkom, da je bila objava osnutka programa pravo pogumno dejanje. Da bi bilo jagnje, ki ga davijo in trgajo volkovi, samo edino krivo, tudi po mojem ne bo držalo, vendar je »jagnje« Narodni svet, ki je poosen na tako načelno obravnavanje narodnostnega vprašanja, zadalo s tem svojim osnutkom hud udarec ideji politične avtonomije slovenske manjšine na Koroškem (ravno zaradi tega, ker je manjšina v veliki meri integrirana z večinskim narodom, v službi, v prostem času itd., je potrebno, da ostane politično samostojna in ne obratno, kot sugerira osnutek programa). Osnutek programa je v veliki meri kriv, kot nam bo pokazal sledeči citat, da bo v bodoče tudi slovenski manjšini naklonjeni del avstrijske javnosti, imel napačno predstavo o ideji slovenske politične samostojnosti na Koroškem. Tako piše neodvisni dnevnik »Kleine Zeitung« dne 15.3.1968, »da bo v prihodnosti vedno težje kanalizirati volivce NskS v avstrijsko ljudsko stranko samo na podlagi čistega idealizma in svetovnonazorske usmerjenosti, zlasti zdaj, ko se začenja avstrijska socialistična stranka, pod vodstvom Kreiskega odpirati tudi katoličanom. Spričo nastalega položaja je potrebno, da organizacija, ki hoče imeti vodilno vlogo znotraj slovenske manjšine, potegne zaključke in si skuša na novo formulirati svoje mesto v svetovnonazorskem, deželnem, narodnem in državopolitičnem oziru... Ostro reakcijo pri večinskem narodu gre pripisovati predvsem dejstvu, da niso bili znani vzroki, ki so pripeljali NskS do tega osnutka programa... kar se tiče zaključkov, do katerih bo prišel NskS na podlagi diskusije okoli osnutka programa in načel za dokončno formulacijo programa, sta možna sledeča dva izida:

1. NskS formulira svoj program v političnem in svetovnonazorskem oziru nasproti marksističnemu delu slovenske manjšine tako jasno, da ostane njegova vodilna vloga nedotaknjena. V tem primeru bi moral naleteti pri avstrijski ljudski stranki na večjo naklonjenost.
2. NskS formulira v svetovnonazorskem oziru neobvezen in nasproti vsem krogom znotraj manjšine odprt politični koncept. V tem primeru bi bilo treba v prihodnosti računati s samostojnim političnim nastopom krščanskega dela koroških Slovencev pri deželnih volitvah, kar bi pozneje utegnilo privedi do ustanovitve lastne slovenske stranke, ki bo dobivala podporo od vseh Slovencev.«

Naslednji zaključek dnevnika »Kleine Zeitung« pa nam bo pokazal, da bo po zaslugi tega osnutka programa kdorkoli v večinskem narodu na ljubo lahko izsiljeval idejo slovenske politične samostojnosti na Koroškem: »To bi v daljši perspektivi pomenilo združitev obeh slovenskih centralnih organizacij, Narodnega sveta koroških Slovencev (NskS) in Zveze slovenskih organizacij (ZSO) na Koroškem. Vodstvo v tej organizaciji bi pa prej ali slej prišlo v roke svetovnonazorsko in politično radikalnih levih krogov, ker se le ti lahko v materialnem in političnem oziru oprejo na svoje svetovnonazorske tovariše iz Ljubljane.

Odločitve, do katerih bo prišel NskS v naslednjih tednih, bodo izrednega pomena v narodnem, deželnem in državnopolitičnem smislu.«

POMANJKLJIVOST OSNUTKA PROGRAMA

Kakšen smisel ima tak način obravnavanja položaja in problematike slovenske manjšine v Avstriji, kot jo je načel osnutek programa NskS?

Povsem naravno je, da osnutek programa ni mogel razviti podrobnih predlogov npr. za gospodarski razvoj dežele in da se ni mogel dotakniti težav, ki nastajajo s spremembami njene gospodarske strukture. Vendar bi moral osnutek programa nakazati vsaj v glavnih obrisih položaj, v katerem se dandanes nahaja Koroška tako v razmerju do države kot do sosednih držav in dežel, oziroma republik, ki mejijo direktno nanjo.

Kakšen je ta položaj? Koroška zavzema v lastni državi podobno kot dežela Furlanija - Julijska krajina v Italiji in republika Slovenija v Jugoslaviji obrobni položaj. V vseh teh deželah prevladujejo gorske in hribovite površine, ki so slabo razvite in ki se dandanes preusmerjajo k izkoriščanju svojih velikih turističnih zmogljivosti. Periferni položaj sili tudi vrsto panog gospodarske dejavnosti od industrije do prometa k preosnovi in k iskanju optimalnih razvojnih težišč. Prostor, ki ga zavzemajo Furlanija - Julijska krajina, Koroška in Slovenija, dobiva v mednarodni trgovini posredovalno funkcijo. Ovrednotenje posredovalne funkcije je tesno povezano z dobro organizirano mrežo prometnih poti in naprav za trgovske storitve, ne nazadnje so za to potrebni dobri raziskovalni, informacijski in organizacijski centri.

Ali se Slovenci v Avstriji pri razvijanju svojega duhovnega potenciala tega dovolj zavedajo? Dejstvo, da odhajajo dragocene duhovne sile v tujino ali pa da se le - te iz tujine ne vračajo več domov, pomeni, da posebno šole premalo prispevajo pri usmerjanju k specifični deželni realiteti. S poudarjanjem lokalno koroškega ne bo moč izoblikovati miselnosti, ki bo sposobna dojeti globlje stvarnost tega prostora. »Elan vital«, o katerem govori Toussaint Hočevar, je v tesni zvezi s sposobnostjo iskanja in ugotavljanja funkcij nekega prostora v najširšem smislu. To pomeni, da je treba biti sposoben zainteresirati tudi nemško govorečega sodržavljana in da je treba znati od kdaj do kdaj apelirati na njegovo interesno sfero.

Osnutek programa govori o potrebi vezi manjšine z matično domovino, da je npr. manjšina most med Avstrijo in Jugoslavijo, toda na kaj bi se ta posredniška vloga manjšine v resnici nanašala, nam ne pove, bojim se celo, da tega ne ve. Poglejmo v tem smislu vlogo, ki sta jo imeli glasili obeh osrednjih organizacij koroških Slovencev. Glasilo NskS »Naš Tednik« je stalo dvajset let na ostro antikomunističnem stališču. Nočem s tem kratiti NskS pravice, da si do Jugoslavije in komunističnih dežel ustvari

odnos, ki se mu zdi primeren. Značilno pa je, da se je pri tem razvila miselnost, ki ni bila sposobna spremljati razvoja v Jugoslaviji in v drugih komunističnih državah. »Naš Tednik« ni npr. nikoli priobčil poglobljenih analiz o religioznem in sociološkem položaju v teh državah, o dejstvu, da se je historični materializem moral umakniti bolj pozitivističnim tokovom tako pri sociologiji, kot pri filozofiji, posebno pa pri znanosti in gospodarstvu.

To so stvari, ki bi utegnile vzbuditi zanimanje avstrijske in koroške javnosti za razvoj v sosednji Jugoslaviji in posebej v republiki Sloveniji in pomagati ravno s posredovanjem teh sprememb k spreminjanju tradicionalno sovražnega razporeditve večine koroške in avstrijske javnosti do realnosti v Jugoslaviji oziroma v Sloveniji. V enaki meri ni mogel tudi socialistični »Slovenski Vestnik« zaradi svoje ideološke vezanosti na uradne pozicije jugoslovanskih komunistov postati objektivni posredovalec problemov jugoslovanskega in na splošno komunističnega sveta. Mogoče se bo šele krogu revije Mladje posrečilo z nastajajočim informacijskim in znanstvenim centrom izoblikovati neko povsem specifično vlogo, ki bi jo slovenska inteligenca v splošno korist lahko opravljala v Avstriji.

Osnutek programa govori o potrebi po Kulturnem domu, toda predvideno delovanje naj bi se omejevalo samo na funkcije, ki se nanašajo izključno na manjšino. Osnutek si sploh ne postavlja vprašanja, na katerih področjih bi lahko slovenska manjšina po svoji socialni, kulturni in politični kapaciteti odigrala neko specifično vlogo v deželi in državi. Po mojem je v zanemarjanju teh vprašanj, treba iskati vzrok, da se nihče izmed koroških Slovencev ni upal vključiti v splošno debato o tem, ali naj Celovec dobi univerzo. Če na take stvari gledamo abstraktno, nima Celovec nobene možnosti, da bi dobil univerzo, če pa analiziramo gospodarsko, kulturno, prostorsko situacijo Koroške v razmerju do dežel in držav, ki jo obdajajo, bi lahko pomagali izkristalizirati tiste funkcije, ki bi jih v bodoče Koroška imela tudi na univerzitetni ravni.

Osnovna pomanjkljivost osnutka programa je torej v tem, da ne zna zainteresirati in usmerjati v deželno stvarnost ne članov manjšinskega naroda, niti članov večinskega naroda. Osnutek programa sicer govori, da je treba preseči položaj defenzive, njegov jezik in vsebina pa kaže, da so ljudje, ki so ga pisali, še vedno v duhu izolacije.

Je treba vzroke za tako stanje res vedno iskati samo pri nerazumevanju in sovražnem razpoloženju, ki ga je večinski narod na splošno pokazal do manjšinskega naroda? Ali ne bi pretresli tudi miselnosti naših ljudi na Koroškem? Iz osnutka programa veje poduhovljenost: preveč je torej enostranskega gledanja na stvarnost brez upoštevanja gospodarske, geografske, kulturno-politične lege dežele, katero osnutek programa le bežno omenja, v resnici pa vidi samo svojo majhnost in svojo ogroženost.

Manjšina, ki se odpove svojim naravnim političnim funkcijam v okviru instrumentov, ki jih nudi država, v kateri živi, zapade s časom nujno v snovanje mitoloških načrtov.

Osnutek programa omenja tudi povezanost koroških Slovencev z ostalimi Slovenci, ne omenja pa drugače mislečih Slovencev znotraj manjšine. Kako naj torej pride do kulturnega inštituta, do centra skupnega dela manjšinskih izvedencev na temelju svetovnonazorske opredeljenosti? Kako naj tudi pride do tesnejših stikov z ožjo domovino, če pa je osnovna skrb osnutka programa le opora verskemu razvoju v domovini? Kot da bi tam ne bilo iskrenih in sposobnih duhovnikov, delavnih laikov in kulturnih delavcev, duhovno razgibanih teoloških in drugih verskih publikacij? Na versko problematiko, kjerkoli pač, ni možno gledati s stališča obrambe vere, še manj pa s stališča ofenzive, saj takšno stališče tudi ovira, da bi spoznali bistvo religiozne problematike.

Večina ljudi, tudi tisti, ki se imajo za katoličane, oziroma kristjane, noče biti odrezana ali ločena od drugih zato, ker misli drugače. Ljudje ne vzpostavljajo medsebojnih stikov sredi življenjske vsakdanjosti na temelju svetovnonazorske opredelitve. Ljudje se, kot ugotavlja Marjan Rožanc (Naši Razgledi, 9.3.1968, Hominizacija - ne humanizacija) ne srečujejo in spoznavajo v imenu neke ideje, ampak v imenu sočloveka. Bistveno je torej spoznanje, »da človeška družba lahko funkcionira in zadovoljuje človeka samo ob pogoju, da rezultati funkcioniranja niso namenjeni nikomur, ampak Nekomu, v katerem smo zajeti vsi.«

Slej ko prej ostaja smisel vere v preseganju končne in fragmentarne človekove eksistence. Človek je in bo iskal svojo podobo še naprej v razmerju z nekim totalnim smislom. Svetovnonazorski pozivi kažejo na pomanjkljive vezi s sočlovekom, taka družba je ravno nasprotno od diferencirane družbe, kjer so stiki različnih in drugače mislečih posameznikov nekaj samoumevnega. Zato ni čudno, da stoji v programu, da smo Slovenci veren in zdrav narod in da so pač drugi tisti, ki so pod vplivom potrošništva in materializma.

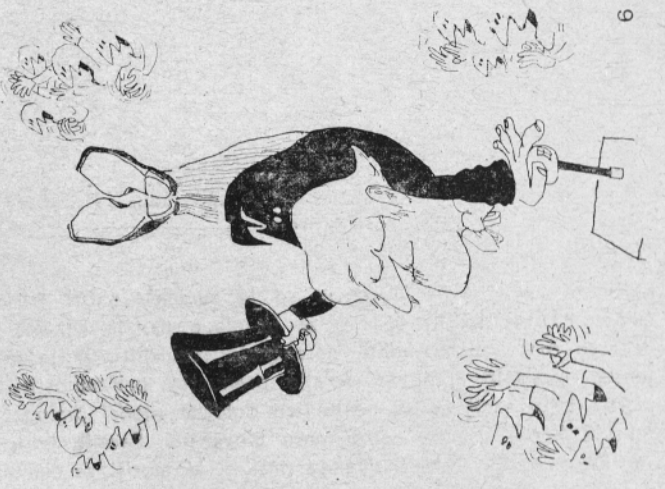
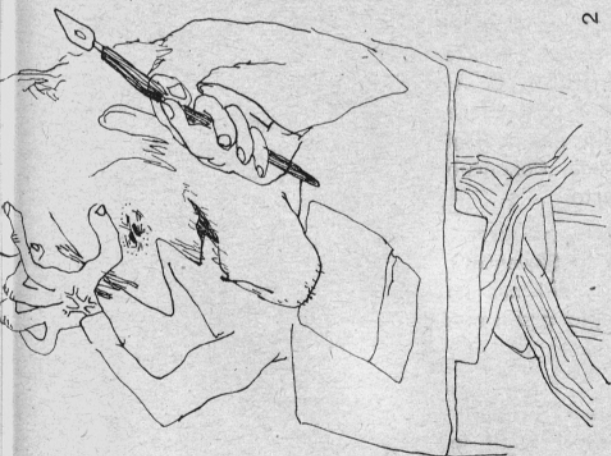
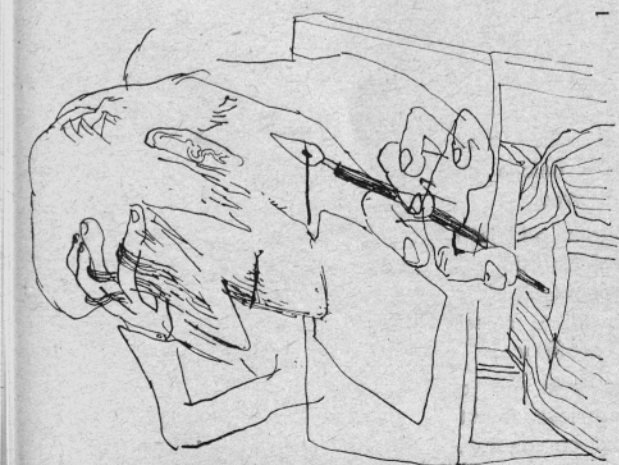
Tudi apeliranje na idealizem in večne vrednote ustreza takemu načinu gledanja. Svet pa le ni tako klavrn in ozek, tudi naša doba je polna sodelovanja in duhovne vneme povsod tam, kjer ljudem svoboda nekaj pomeni, kjer ljudem potreba po skupnem dobru ni plod pollaščevalnih teženj. Duh osnutka je indoktrinacija in osiromašenje bogate in diferencirane človeške stvarnosti.

OSNOVNA DVOUMNOST OSNUTKA PROGRAMA

Kot vsaka manjšina stoji tudi slovenska manjšina na Koroškem pred vprašanjem, ali naj v svojem političnem razmerju do večinskega naroda in tudi do ožje domovine ostane neodvisna ali ne? Tega vprašanja osnutek ne postavlja, postavili so ga drugi (glej citat iz »Kleine Zeitung«) in ga po zaslugi programa spravili tudi v zelo sumljivo luč. To je znak, da poborniki pro-

grama nimajo izoblikovane zavesti o lastni funkciji v deželi. Namesto opredeljevanja do resničnosti imamo opredeljevanje do ideologije, namesto duhovne substance duhovno ihto. Ali bo samozadostno ukvarjanje z lastnimi problemi res pomagalo najti aktivno vlogo v deželi tudi z ozirom na večinski narod? Naj usmerjanje avstrijskega javnega mnenja glede manjšinske problematike še naprej ostane v rokah velikonemških organizacij?

Koroška rabi program, ki bo vabil k razmišljanju ne samo manjšino, ampak tudi večinski narod. Koroška potrebuje alternativni program za diferencirano skupnost, katero slovenska manjšina v marsičem že predstavlja in za kar se pojavljajo močne tendence predvsem pri mlajši generaciji. Koroška rabi program, ki ne bo izražal samo politike zahtev — temu se ne bo odpovedal noben program, saj je vsaka politika le zadovoljevanje potreb. Toda doba političnih maksimalizmov je v zatonu. To ne velja samo za svetovnonazorske bloke, temveč tudi za odnose med večinskim in manjšinskim narodom. Formulirati nekaj novega in obenem konkretnega se pravi znati pogledati resnici lastnega položaja v obraz.

Razprava »Dialog in Slovenci« se je zavlekla skozi štiri številke naše revije (Most 13/14, 15 in 16) in se je glede teorije nekako izčrpala. Sicer bi se dalo še marsikaj povedati, natančneje razčleniti, bolje določiti ali obrazložiti, vendar moramo trenutno detajle prepustiti prihodnosti. Na podlagi dosežkov teorije informacij je bil postavljen določen model dialoga, sedaj pa snov sama zahteva konkretizacije na primeru Slovencev. Seveda je to vse prej kot lahko. Teorija je vedno hvaležnejša od prakse. V teoriji se elementi povoljno sklepajo v enoto, ki pa je umetna tvorba. Teorija si svoj posel že apriorno olajša tako, da si ustvari neko zaprtost, ki ustreza njenim namenom in se v njej izživlja in izmozgava. Prav tako kakor človeška zavest sama. Teorija je namreč človeški zavesti izomorfna, ustvarjena je po njeni podobi, z njo živi in propade. Praksa pa je, kot vemo, popolnoma drugačna, nepreračunljiva in presenetljiva. Če si sedaj izberemo za prakso Slovence, je to, kot če bi rekli, da mora postavljena struktura v konfrontacijo z dejstvi, številkami, situacijami. Šele na podlagi takšne analize bomo lahko tudi o Slovencih rekli nekaj dokončnega. Dokončno formulacijo Slovencev v dialogu puščamo zatorej trenutno še odprto.

Še en razlog imamo, zaradi katerega smo se v tem članku odločili za prakso namesto teorije. Zdi se namreč, da večina bralcev bistva »Dialoga in Slovencev« ni razumela. Nekateri so razpravo sprejeli kot abstraktno pisanje, »ki nas ne more zanimati«. Drugi so celo posumili, da je vse skupaj od nekje prepisano, iz »kakšne sodobne ameriške knjige« ali česa podobnega (»znano je namreč, da Slovenci nismo zmožni česa izvirnega«).

Ta sestavek pa želi pokazati, da je snov uporabljiva na vseh mogočih primerih iz življenja, in tudi, da so njeni splošnejši zaključki skozi in skozi rastli le iz naše vsakdanje slovenske prakse, kljub težavam, ki jih povprečni bralec na prvi pogled ima z izrazoslovjem teorije informacij.

1. Primer: DIALOG MED PROFESORJI IN ŠTUDENTI

(prispeval Vladimir Vremec)

Primer je vzet iz glasila maturantov celovške gimnazije »Na razhodu«: med drugim so maturantje v tem svojem glasilu ponatisnili tri šolske naloge na temo »Znanost in umetnost — božje naročilo človeku« z ocenami vred.

Na srednji šoli je mehanizem dialoga sledeč: med šolskim letom oddajajo profesorji študentom informacijo in jim z njo oblikujejo zavest (jih informirajo, jih oblikujejo notri). Od časa do časa se doseženi potenciali informacije prekontrolirajo s šolskimi nalogami, spraševanji ipd. Informacija teče torej ponavadi v smeri profesor-študent a kdaj pa kdaj tudi v obratni smeri: študent-profesor.

Navadno se zahteva, da je študentova zavest odprta vsej informaciji, ki mu jo nudi profesor. Vprašanje pa je, če je potrebno, da je tudi profesorjeva zavest odprta, kadar nudi študent informacijo profesorju. To se sicer zgodi poredkoma,

saj študentje ponavadi z izpiti ali šolskimi nalogami ne morejo nuditi nove informacije. Običajno se od njih zahteva le, da čim verneje ponovijo to, kar so slišali med letom. Kaj pa, ko do takšnega obratnega informiranja pride? Ali je profesorjeva zavest dovolj odprta v odnosu do te možnosti?

a) Znanost in umetnost — božje naročilo človeku

Najbolje bo, da najprej natančno določim pojem umetnosti in znanosti.

Umetnost gradi predvsem na človekovem duševnem življenju, ima opravka s čustvi in čutili posameznika; v tem oziru je torej umetnost subjektivna stvar.

Znanost pa je temu nasprotno objektivna stvar. Človek, ki ga tarejo težke misli, bo umetnost drugače doživljal kot človek vesele narave. Znanosti pa je vseeno, kakšen odnos ima človek do nje. Opeka, ki pade s strehe, bo priletela tudi takemu človeku na glavo, ki noče priznati zakonov prostega padca.

Razliko med umetnostjo in znanostjo bi lahko označili tudi tako: Umetnost se ukvarja s človekovo notranjostjo, znanost pa z zunanostjo: Dosežki znanosti spreminjajo človekovo okolico, ustvarjajo nove pogoje stika med ljudmi, s tem pa seveda vplivajo tudi na umetnost. Saj oblikuje družba človeka. Umetnost je torej družbeno pogojena. Različne družbene oblike - različna umetnost; v gorovju »jedlerji«, na morju pa barkarole (Branko Rudolf). Obratno ne bi bilo mogoče.

V vrsto umetnosti in znanosti sodi seveda tudi filozofija, ki bi jo lahko označili kot neke vrste poglobljeno umetnost. Medtem ko umetnost največkrat apelira na človeško podzavest, se filozofija največkrat trudi, da bi racionalistično rešila tako imenovana »večna« vprašanja.

Zanima me zdaj, kje so viri umetnosti in znanosti. Najlaže in najbolj ugodno bo, če menim, da je človeku vcepil stremljenje po umetnosti v dušo bog. S tako razlago si bom prihranil najmanj tri strani komplicirane analize o virih umetnosti in nakopal še dobro oceno po vrhu. Ker pa Boga ne bi rad preveč »štrapaciral« in ga vlačil sebi v pomoč na zemljo, ga bom pustil tam, kamor sodi, in bom poskusil brez njega, in upam, da me ne bo kaznoval zaradi tega.

Prva umetnost je bila ekonomsko pogojena. Risbe pračloveških lovcev na stenah so imele določeno funkcijo: s tem, ko je pračlovek narisal na kamen bika, ga je v svojem duhu že ujel; hotel je torej s to svojo risbo privabiti bika ali mamuta, s to risbo si je dal sam sebi poguma in se pripravljati na lov.

Na tem primeru vidimo, kako je umetnost že od pračasov povezana s človeško podzavestjo, z magijo.

Prvi začetki znanosti pa so morda nastali, ko si je človek belil glavo, kako bi prižgal ogenj, ne da bi mu bilo treba čakati na strelo z neba.

Pa tudi danes je umetnost še zmeraj povezana s podzavestjo, z magijo. Umetnost je nekakšen »metafizičen kaveljček«, ki se ga človek oklepa, da ne bi utonil v pusti vsakdanjosti.

Zdaj pa smo prišli do nekakšnega razpotja: prvi del teoretikov pravi, da je ta »metafizični kaveljček« edini smisel umetnosti: človeku mora pomagati, da se ne zgubi v pusti vsakdanjosti. Mora mu nuditi uteho, ker je realno življenje preveč pusto in sivo, v umetnosti moraš najti človek tisto, česar v življenju ne najdeš.

Drugi del teoretikov pa meni nasprotno: umetnost ne sme biti človeku zatočišče pred realnostjo, temveč mora biti tista sila, ki ga vzpodbuja k akciji, k spreminjanju realnosti. Človek torej ne sme iti v teater ali v koncert, da bi dve uri sedel nepremično v mehkem stolu, da bi poplaval v duhu nad oblake ter pozabil, da ga doma čakata (npr.) razkačena žena in prepir. Umetnost torej človeku ne sme biti duhovna onanija. Ne sme se postaviti nad življenje, temveč mora biti povezana s njim. Umetnost je zgubila svoj smisel, če jo »uživamo«, »uživamo kot bonbonček«.

Umetnost mora — z eno besedo — gojiti seme bodočega dne v današnjem, kakor to zelo lepo razloži neka fraza. V tem je tudi bistvena razlika med aristotelskim ter epskim teatrom.

Ravno tako je tudi z znanostjo: tudi ta mora biti povezana s človeškim življenjem in ne sme biti sama sebi namen.

Če torej vse še enkrat premislim, vidim, da sta znanost in umetnost samo v toliko božje naročilo, v kolikor sta naročilo zdrave človeške pameti in vesti. Vsak človek se naj trudi, da bo toliko kulturn, kot je mogoče. Akulturn človek je tudi asocialen človek.

b) Znanost in umetnost — božje naročilo človeku

Preden mislim analizirati znanost in umetnost, bi rad poskusil definirati človeka. Kaj je sploh človek?

Veliko jih je že razmišljalo o tem, a do končnega zaključka še nihče ni prišel in tudi gotovo ne bo. Mislim pač, da je treba, da vzamemo človeka kot del narave. Točno nam ni znano, kako je nastala prva življenjska celica in kako se je razvijala v človeka, vendar imamo že precej zanesljive teorije. Gotovo bo držalo, da se je razvijal človek iz živalskih vrst, ker nosi še sedaj toliko enakih telesnih znakov z živalmi. V človeku pa se je to bitje razvilo v tem dolgotrajnem razvoju, ko je znal uporabljati roke tudi za kaj drugega in ne samo za plezanje. Roka s prsti in dobro razvito živčevje so bili pogoj za nastanek »človeka«. Ta človek je spremenil hojo, ker je roke uporabljal za delo. V tem času ko je imel roke proste, je začel tudi z umetnostjo. Ne moremo trditi, da je te risbe, ki so jih našli v raznih votlinah, že doživljal tako, kot mi danes uživamo umetnost. A bile so jim gotovo nekaj svetega, celo božanskega. Zato lahko trdimo, da sta bili umetnost in religija v prvih časih tesno zvezani.

Toda razvoj je šel naprej. Človek je zmeraj bolj spoznaval naravo in njene zakone; tako se je polagoma razvila znanost, čisto nekaj nasprotnega od umetnosti.

Pri vseh poznejših narodih in kulturah najdemo umetnost in tako je postala umetnost del življenja.

Umetnost pa je bila odvisna vedno od družbenih razmer. Dvomim, da bi lahko uživali umetnost sužnji v starem veku (ker so bili telesni in duhovni sužnji), ali podložniki v srednjem veku, ker niso imeli svobode. Svoboda do razvijanja in prostega izražanja je torej pogoj za nastanek in uživanje umetnosti. Umetnost je nekaj objektivno danega, ki pa šele v zvezi z vsakim posameznim subjektom tvori popolno enoto. Umetnost je pač v toliki meri subjektivna, ker odvisi od doživetja in razumevanja vsakega posameznika.

Sedaj nastane težko vprašanje, kaj je še in kaj ni več umetnost. Vprašamo se lahko: ali so rokodelci umetniki ali ne?

Prvi kriterij prave umetnine je, da je estetsko oblikovana. Seveda je to odvisno tudi od umetnika. Ali je umetnik napravil delo iz prepričanja in notranjega doživetja, ali pa samo po naročilu in poklicni angažiranosti. Vsako delo, ki je nastalo iz trdnega prepričanja, je gotovo umetnost, in s tem je tudi odgovorjeno na vprašanje, kako daleč se more umetnik politično angažirati. Za boljše razumevanje za ljudi in tiste, ki hočejo uživati umetnost, je važno, da se umetnik naveže na tradicijo, ker se drugače odtuji svojemu občinstvu.

Poleg umetnosti pa je v današnji družbi tudi mnogo kiča in pornografije. S tem zavajajo ljudi, da nekaj časa brezskrbno uživajo, ne da bi jih s tem poplemenitili ali poboljšali. Na drugi strani pa je krivda zopet pri vzgoji, ki ne vzgoji vseh ljudi tako, da bi lahko uživali umetnost. Umetnost torej ni samo sama sebi namen, ampak ima vzgojni namen, da človeka spremeni in izboljša.

O znanosti pa lahko govorimo šele v zadnjih štiristo letih, čeprav se je začela razvijati že prej.

Kaj je znanost?

Neki filozof je rekel približno takole:

»Die Wissenschaft unterscheidet sich von der Nicht - Wissenschaft nur insofern, dass sie eine wissenschaftliche Methode hat.« Torej znanost ni nekaž absolutnega. Ta je samo abstrakcija iz pojavov v naravi in sloni samo na izkušnjah. Prav tako kot umetnost je tudi znanost velikanskega pomena za človeka.

Z znanostjo bomo lahko izboljšali svoje življenjske pogoje. Ona je materialna podlaga našega življenja.

Znanost in umetnost skupaj sta nujno potrebni za naš nadaljnji razvoj. In pospeševanje obeh je božje ali pa naravno naročilo človeštvu, ker bi se drugače končalo.

nezadostno

c) Znanost in umetnost — božje naročilo človeku

»Naredimo človeka po svoji podobi,« je rekel Bog in ustvaril prva dva človeka, Adama in Evo. Tako beremo v Svetem pismu.

Bog je neskončno moder, lep, svet, pravičen, še mnogo njegovih lastnosti bi lahko našteali. Ustvaril je človeka po svoji podobi — to se pravi, da ima vsak človek v sebi njegovo podobo, da je podoben njemu. Njegova naloga je, da mu postane čim bolj podoben, nikoli seveda ne bo mogel postati kakor on sam, vendar skuša naj postati vsaj odsvit njega.

Bog je neskončno lep in moder, v vsako človeško srce je položil hrepenenje, težnjo po lepoti, po modrosti.

Kje pride lepota najbolj do izraza? Ali ne ravno v umetnosti? Lepota odseva od vsake črte na sliki, lepota je v vsakem tonu, v vsaki črki, ki jo napiše človeška roka. Modrost pa najde svoj najlepši izraz v znanosti. Skoraj ves razvoj človeštva temelji na človeškem razumu, na znanosti in njenih sadovih. Umetnost in znanost dvigneta človeka nad stopnjo živali, oblikujeta ga, napravita ga plemenitega. Umetnost in znanost pa postaneta najhujše orožje v rokah tistega, ki ne dojame zadnjega njenega smotra: da morata biti dobra. Vse, kar ima svoj izvor pri Bogu, ne more biti slabo, slabo ga napravi šele človek, tista stran človeka, ki je nagnjena k slabemu. Koliko gorja npr. more povzročiti slaba knjiga, koliko nesreče prinese tudi sad znanosti. Mislimo samo na orožje, bombe itd.

Vsak človek se bi moral truditi, čim popolneje uresničiti božjo podobo, izpolniti božje naročilo. Človek vedno išče, zaide, njegovo srce je nemirno, dokler se ne spočije v njem, ki je popoln.

prav dobro

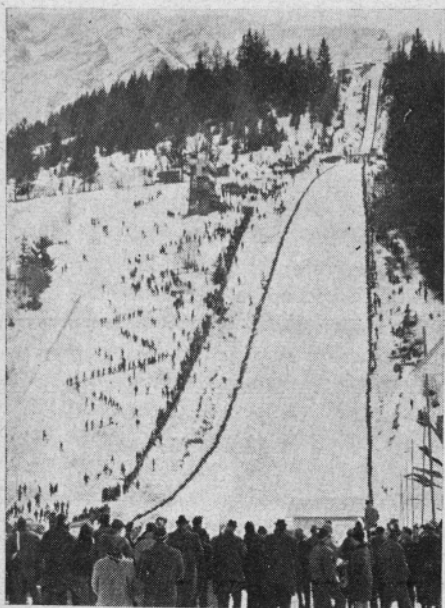
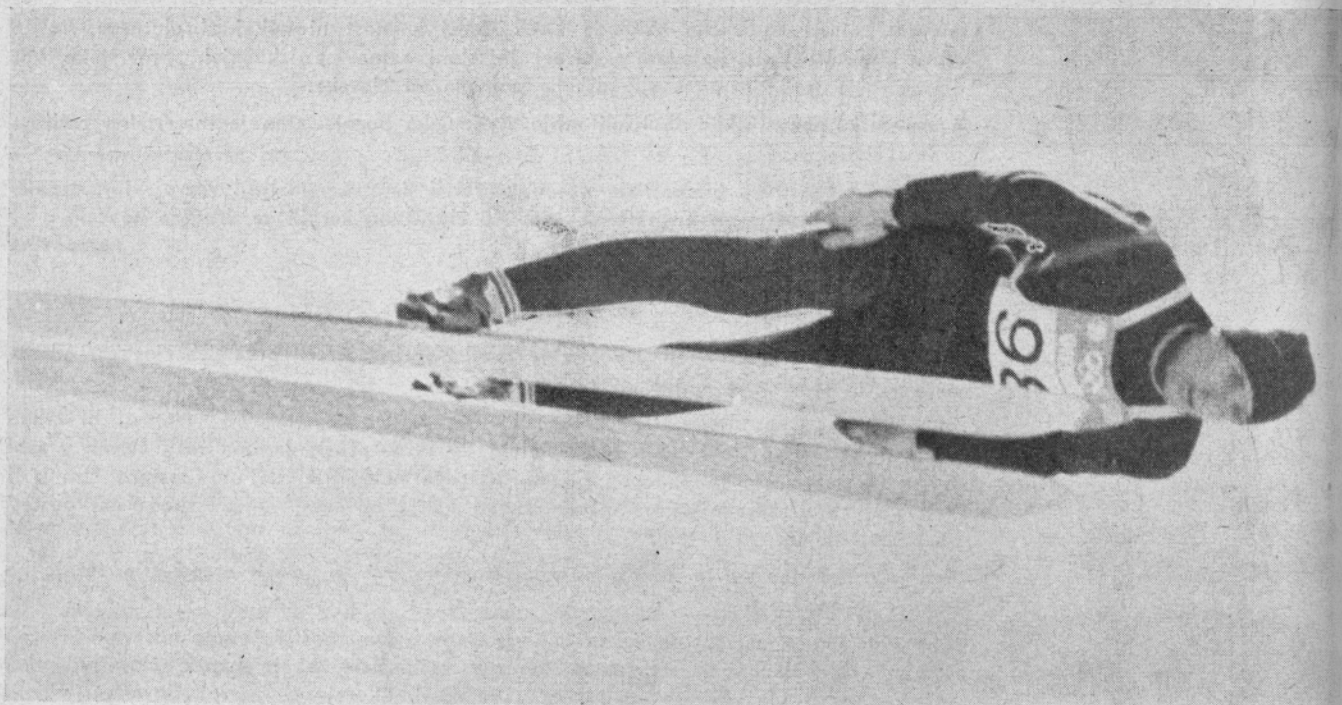
Ocenjevanje nalog treh celovških dijakov se ne sklada s sodbo, ki si jo o zrelosti študentov lahko ustvari vsak bralec sam. Najmanj zrela naloga je najbolj ocenjena, najbolj zrela pa najslabše.

Kako je do tega prišlo?

Očitno je profesor mnenja, da mora na šoli obstajati dialog le v eni smeri. Študentu je dopuščena edinole svoboda čimtočnejšega ponavljanja profesorjeve informacije. Brž ko se izkaže, da so študentske zavesti avtonomne, se profesor pred takšno svobodo prestraši in se na slabo zateče k vzvodom oblasti, ki mu stoje na voljo: ocenjevanje, ukri ipd. Profesor torej ni pripravljen iti ven iz vloge, ki jo sam pripisuje svoji zavesti. Samo on je poklican informacijo oddajati, študent naj jo samo sprejema, pa bo vse v najlepšem redu.

Kam pa pridemo v nasprotnem primeru?

Analizo potrjuje potek dogodkov, ki je objavi nalog v študentskem glasilu sledil (seveda glasilo ni objavilo samo nalog, ampak še celo vrsto zbadljivk na račun šole in profesorjev, kakor je pač pri takšnih študentskih glasilih že običaj). Kakor poroča celovška »Kleine Zeitung« (22.III.1968), je nekdo študente ovadil na tamkajšnjem kriminalnem sodišču. Vzpostavljen je bil postopek. Policija išče krivce po Avstriji in Nemčiji. Prišlo bo do procesa, ki so ga sprožili slovenski profesorji proti svojim dijakom. Reševalo ga bo nemško sodišče.

Neverjetno, a resnično! To je primer dialoga med Slovenci! Pa recite, da je pri nas kakšen drug problem večji od problema dialoga. Marksizem, katolicizem, vse se lahko skrije pred to našo osnovno pomanjkljivostjo.

2. Primer: NA KRILIH SLOVENSKE ZAVESTI

(Prispeval Marjan Rožanc)

Lepo je biti sredi pozornosti, še posebno, ko veš, da si dosegel najboljši rezultat v zgodovini jugoslovanskih zimskih športnikov na olimpijskih igrah. Bolj zanimiva pa je bila tekma sama in občutki med njo. Prva dva skoka, poskusni in prvi v konkurenci, sta mi uspela po pričakovanjih. Ko sem stal na vrhu zaletišča in čakal, da me pokličejo na tretji start, sem bil zbran. Moram uspeti, sem si dejal. Že prvi prevoženi metri v smučini so bili dovolj, da sem se povsem umiril in v pravem trenutku odgnal. Ko sem še zanesljivo doskočil in se ustavil ob ogradi, sem vedel, da sem ponovil uspeh z male skakalnice. Na velikem semaforu je bilo moje ime zapisano na prvem mestu. Vedel sem, da tamkaj ne bom ostal. Andrej Klinar in Marjan Mesec sta mi zatrjevala, da bom prav gotovo na koncu med prvo deseterico, na tako uvrstitev pa nisem bil pripravljen. Moje ime na semaforu je počasi drselo navzdol in naposled obstalo pri številki devet. Še vedno nisem verjel. Šele ko je skočil tudi Kankkonen in s svojim skokom končal olimpijsko preskušnjo, sem bil prepričan, da sem vendarle deveti. Bil sem presenečen. Škoda, škoda, da je uspelo samo meni! Prav lahko bi bila med najboljšo dvajsetorico še Pečar na mali in Eržen na veliki skakalnici.

Ludvik Zajc v ljubljanskem »Delu« 4. III. 1968.

Kljub velikemu uspehu Ludvika Zajca, ki je bil na skakalnih tekmah v Autransu 14., v Saint Nizieru pa 9., še vedno ne moremo preboleti razočaranja nad nastopom naših smučarskih skakalcev na olimpijskih igrah. Škoda, škoda, smo pripravljeni vsak hip ponoviti za Zajcem, naš uspeh v Grenoblu bi bil lahko še veliko večji, saj sta imela Pečar in Eržen priložnost za uvrstitev med najboljšje. To naše nekoliko navijaško razočaranje nad relativnim neuspehom naših skakalcev pa brez dvoma tiči v tem, da smo se s Pečarjem, Zajcem in Erženom poistovetili in da smo z njimi »skakali tudi mi sami«, torej v poistovetenju v okvirih specifično izoblikovane in sorodne slovenske zavesti. Naša pretirana prizadetost pa nam hkrati razkriva tudi to, da tega »neuspeha« ne moremo sprejeti kot nekaj osamljenega, da ga ne pripisujemo smo pomanjkanju športne sreče, temveč da ga doživljamo kot »zlo usodo« naše slovenske zavesti same. Vendar pogledjmo, kaj nas je pravzaprav prizadelo! Po prvi seriji skokov v Autransu sta bila Zajc in Pečar tako rekoč med izbranimi, Zajc 12. in Pečar 15., torej oba z najlepšimi izgledi, da se na kraju tekmovanja uvrstita presenetljivo visoko. Kot zanalašč pa sta v drugi seriji skokov oba popustila. Pečar je padel in končal na 46. mestu, Zajc je sicer ostal med boljšimi, vendar je s svojim drugim skokom dovolil, da sta ga dva tekmovalca dohitela, dva pa celo prehitela. V odločilnem trenutku, ko je šlo najbolj zares, sta torej oba naša odpovedala. Res je sicer, da je bilo celo na televizijskem zaslonu videti, kako težko je bilo duševno breme, ki je v drugi seriji pritiskalo na vse skakalce, a res je tudi to, da se je tega bremena uspelo otresti Čehu Raški, Avstrijcem Bachlerju in Preimlu, Norvežanu Wirkoli, Fincu Mattili, Rusu Ščeglanovu, Nemcu Neuendorfu, Rusu Belousovu, Francozu Poirotu, Nemcu Gollnerju, Norvežanu Grinju — skratka kar vsem vrhunskim skakalcem, razen Slovencea Pečarju in Zajcu. Povrh tega pa ta njuna smola ni bila izjemna. Nekaj podobnega se je slovenskim skakalcem zgodilo že nič kolikokrat prej, zgodilo pa se je tudi komaj teden dni pozneje, na velikanki v Saint Nizieru, ko je Eržen po uspešnem začetku končal na 44. mestu.

In pri tem ne moremo trditi, da bi bili naši skakalci za olimpijske igre slabo pripravljani. Pripravljani niso bili nič slabše kot drugi tekmovalci in tudi sposobni niso bili nič manj kot drugi, kar so nam z vrsto uspešnih in lepih skokov v prvi seriji tudi dokazali. Njihov končni neuspeh bi torej lahko pripisali kvečjemu pomanjkljivim psihološkim pripravam, pretirani občutljivosti in občutku prevelike odgovornosti, nekakšni tekmovalni travmi in duševni nezrelosti, tega pa Pečarju, Zajcu in Erženu kot zdravim

fantom in preizkušenim športnikom ne moremo pripisati. Tako krivda za neuspeh ostane kar na tistem, kar nas najbolj boli, na našem osebnotnem problemu, na naši specifično formirani slovenski zavesti. Zajc, Pečar in Eržen so skakali kot Slovenci. In predvsem to je tisto, zaradi česar niso uspeli in zaradi česar je njihov neuspeh tudi naš neuspeh, neuspeh slovenske zavesti, ki spet enkrat ni uspela skočiti iz sebe v svet.

Vživimo se še enkrat v Pečarja na zaletišču. V breznu pod njim je ogromna množica ljudi, ki se je nagnetla ob ogrado z vseh koncev Evrope, tu so Francozi, Nemci, Italijani... Pečar gleda v globino in na množico, ki ga pričakuje, z zavestjo malega naroda, vendar z zavestjo, ki je hkratu evropska zavest. Že v šolskih klopih je privzel marsikaj iz nemške, francoske, italijanske in angleške zavesti, in zgodovina teh ljudi spodaj je v nekem smislu tudi njegova zgodovina. Pečarju so skratka ljudje spodaj blizu, saj jim vidi v dušo, njihov duhovni svet pa je v mnogočem tudi njegov duhovni svet. In vendar ga ta množica pričakuje kot tujca, saj v njej ni tistega, kar je najbolj Pečarjevega, njegove slovensko izoblikovane zavesti. Pečar je množica pod njim, množica pa ni Pečar. Nekaj podobnega so najbrž občutili tudi skakalci pred njim, vendar prav gotovo nihče med njimi ni te razcepljenosti občutil tako neusmiljeno, tako zares... Na Pečarja, ki gleda tej množici tako rekoč v dušo, deluje ta hlad nepoznavanja kakor zahrbtna zarota, ki mu jemlje zaupanje vase, v ljudi, v naravo. To je položaj neuslišanega ljubimca. Natančno tisto, kar Slovence v odnosih z Evropejci in predstavniki velikih narodov že od nekdaj zapeljuje v profetsko držo, v moralizem, v beg iz sedanjosti v prihodnost, iz stvarnosti v sanje, pa tudi v krhko večvrednost, v obrambno in samozadostno držo, zaletavost, fatalistično tveganje. In vse to se je ta trenutek zgrnilo nad Pečarja. Njegov jaz, ki je privzel vse druge in je tako rekoč utopljen v drugih, naj bi zdaj vstopil v to množico s svojo izvirnostjo, zaživel v njej kot njen enakopravni in ustvarjajoč del, postal v njej slednjič tudi on sam. Prav zato je neuravnovešeno stavil na vse ali nič, na slavo ali anonimnost, na nepozaben vdor v evropsko zavest ali popolno pozabljenje, tvegal torej, se silovito odgnal in padel.

Nič drugače Zajc. Tudi Zajc je bil v podobni skušnjavi, vendar se je po Pečarjevem padcu streznil in se odločil za zanesljivejšo varianto, za skok brez padca, ki naj bi mu zagotovil solidno uvrstitev. Skočil je torej »ziheraško« in tudi pristal tam, kamor se je bil namenil — nekje na robu uspeha. To pa je seveda tako zanj kot za nas premalo. Zajc nas s svojim skokom ni individualiziral, ni vpisal v širšo družbeno zavest s svojstvenim in nepozabnim pečatom, s katerim bi se povzdignili iz sprejemanja v dajenje, iz naše evropske pasivnosti v aktivnost.

Naša prizadetost nad neuspehom naših skakalcev pa nam odpira neke nove poglede, najprej na slovenstvo, potem pa tudi na smuške skoke same. Slovenski problem se nam razkriva kot problem zavesti, ki je hkrati osebnotni problem. Rečemo lahko, da Slovenci smo, in to kot vsebina naše zavesti, kot vprašanje naše osebnosti, ki se uresničuje prek dinamičnega dialektičnega razmerja med našim osebnim jazom in bližnjimi. To je torej vprašanje in problem, ki ga ne moremo povezovati z ideološkimi in moralnimi problemi, s političnimi ali kakšnimi drugimi cilji, ampak predvsem z rastjo in razvojem naše osebe. V okviru naše specifično formirane zavesti moramo biti bližnji in pri tem ohraniti svoj jaz, biti jaz in se hkrati odpovedovati samemu sebi, pri čemer slovenstvo samo ni naš zadnji cilj — kvečjemu naša usoda, ki se je ne moremo in ne smemo odreči. Pri teh naših namenih pa se nam smuški skok kaže enako primeren in učinkovit, če ne celo primernejši in učinkovitejši od naše tradicionalne eshatološke kulture. V evropsko zavest se lahko vtisnemo tudi z lepim in uspešnim Pečarjevim skokom, s človekom-ptico. Vsekakor je človek kot osebnotni problem, ki teži k podružabljenju svojega jaza in pojazenju družbe, pred vsem drugim.

3. Primer: KROŽEK V ZAMEJSTVU

(Prispeval Aleš Lokar)

To je primer iz našega tržaškega oziroma goriškega življenja. V njem niso prikazani konkretni ljudje, situacije, institucije... vse je izmišljeno; vse skupaj je le majhna sinteza iz mnogih izkustev.

Kaj pride do izraza v tej literarni sintezi? Predvsem to, da v naših krožkih in združenjih primanjkuje prave konfrontacije mnenj, dialog ne rodi »nove informacije«. V kolikor pa se nova informacija kane pojaviti, pa jo posamezniki skušajo izriniti iz svoje zavesti. Ponavljanje že znanih gesel in idej povzroča namreč veliko manj truda kot sprejemanje novih zamisli, to je že stara resnica. Ker ni pravega dialoga, pa tudi krožek ni prava skupnost, ampak le seštevek posameznikov, zato v njem v najkrajšem času zavlada interes najbolj ambicioznega posameznika.

Najprej opis miljeja:

Kvadratasta soba. Omet precej siv od starosti. V eni izmed štirih sten se odpira okno, ki presega proporc stene. Okno deluje nerodno in ne dovaja kaj prida svetlobe. Za sestanek je treba prižgati žarnico, ki nemarno binglja s stropa nad kvadratasto mizo iz temnega lesa. Trije zelo preprosti skoraj gostilniški stoli, dva stola in parket pa boljše vrste: iz »dobrih starih časov«. Sedenje je neudobno. Na stolih vztraja skupina Slovencev: predsednik krožka in njegovi. Tajnica se ukavarja s svojimi nohti, oziroma preizkuša na papirju pero biro.

Predsednik krožka Viljem, oseba srednjih let, z gostimi pesniškimi lasmi in majhnim potlačenim nosom: »Pa preidimo na naslednjo točko: določiti moramo program in vsebino zborovanja v Vrtači. Izbrati bi morali predavatelje. Ali ima kdo kakšen predlog?«

Doktor Evgen, majhen, debelušast in plešast, si zamišljeno odpenja jopič in sega vanj z desno roko. Na dan počasi privleče škatlico vžigalic in si jo postavi lepo predse. Tako. Zatem začne po notranji plati svojega oblačila zopet osredotočeno nekaj iskati. Zaporedje dogodkov magnetizira splošno pozornost. Predsednik Viljem se kar naprej blago smehlja. Doktor Evgen privleče izpod jopiča zavojček cigaret in ga postavi točno vstric škatlice vžigalic. Nato si jopič zapne. Tako. Iz zavojčka privleče eno samo cigareto in si jo z levo roko zadoščeno rine v usta. Istočasno z desno roko jemlje iz škatlice vžigalico in jo z dvema prstoma podrsa ob hrapav stranski rob škatlice, medtem ko z ostalimi prsti tišči škatlico ob mizo. Skratka: ...hrrrk, in pred njegovim sivim nosom že zaplapola vesel plamenček, ki se prav dobrodušno zrcali v veselih očesih. Konec cigarete in plamenček se iščeta. Konček cigarete pomenljivo zažari. Oblak belega dima puhne proti bingljajoči žarnici. Nekoliko odsoten glas zadoni izza blago dišečega oblaka:

»Tematike pa že ne bi menjali, gospoda moja. Že vsa leta je namreč žela prepričljiv uspeh. Slovenstvo. Slovenstvo danes, v preteklosti in v bodočnosti. Ali ima kdo kakšen boljši predlog? Prav gotovo ga nima. Od tega pa že ne bi odstopali, prosim vas! O slovenstvu, to je menda zdaj dokazano, ljudje vedno radi poslušajo in govorijo. Zakaj pa prihajajo ljudje v Vrtačo? Samo zato, da slišijo kaj o slovenstvu! Predlagam, da bi ne zgubljali časa in bi se raje lotili kar imen predavateljev. Ali ste opazili, da se nam na tematiko o slovenstvu predavatelji sami ponujajo? Verjemite mi: to je snov, ki ne zastari, kakorkoli jo obrneš. Vztrajati moramo s tem slovenstvom, dokler... dokler... hmm... drugače se lahko pripeti, da si jo prisvoji kakšna druga skupina: socialisti, katoličani, socialkatoličani, krščanski socialci, liberalci, T.N.P. ali pa enostavno tisti pri filatelističnem krožku Alfonz Rožeh.«

Doktorjeve oči se sedaj zelo, zelo hudomušno svetlikajo:

»Veste, čisto slučajno sem zadnjič pri Griškem tramvaju srečal odvetnika Zamrznika, predsednika pevskega zbora in prosvetnega društva Naša vas. Prav zanimivo je tekel pogovor ob kapucinu. No, ves čas sem imel vtis, da nam to našo tematiko pošteno zavidajo. Prosim vas, prepričan sem, da bi tudi sami organizirali kaj podobnega, a se menda boje očitnega plagiata. Namreč: Naj si le drznejo, menda si predstavljajo, kako bi jih v tem primeru obdelali v našem tedniku Glas ljudstva! Vse kosti bi jim polomili. Zakaj pa mi je ponudil kapucin, vas vprašam? Kaj je imel za bregom? Sami dobro veste: šele veličastna zamisel o slovenstvu nam je tako rekoč odrla vrata na zamejsko pozornico. Akcija v Vrtači nas krepi. To je naša moč. Od tega ne bi smeli odstopati.« Predsednik Viljem enodušno soglaša: »Evgen, kot zmeraj, pametno si povedal! Ta snov

je zlata vredna. Odpira se nam možnost, da postanemo pomemben činitelj zamejskega življa. V današnji situaciji je naš narod v nevarnosti, stalno moramo skrbeti za njegovo zavest. Utrjevati mu jo moramo in krepiti! Slovenstvo danes, jutri in pojutrišnjem! O tem moramo debatirati. To moramo predvsem razčistiti.

Torej preidimo k naslednji točki. Koga naj povabimo, da bi nam predaval?»

Splošno veselje nad hitrim razpletom sestanka! Zunaj je lepo jutro in skozi okno buta vselo razpoloženje mesta: repetiranje ženskih visokopetnikov po pločniku, pločevinasto oglašanje tramvaja, brenčanje motorjev, oblazinjen mimohod avtomobilov. Vsak sam v sebi komaj premaguje željo, da bi se izgubil v veleblagovnico nakupovat, v knjigarno prebrat priljubljeni športni dnevnik, v kavarno igrat šah: izgubiti se v širokem in pomirjujočem utripu mesta, ubežati kvadratasti prisili sobe. Le Francu Kanjavcu takšno hitro odločanje nekako ne gre v račun. Nenadoma se spomni prizora izpred desetih let ob prvem srečanju v Vrtači. Spominja se takratnega pristnega ljudskega navdušenja, brezkončnih debat, ki so se proti večeru kakor omotične lovile v svobodo pojemajočega dne. Dišalo je po zrelem grozdju in figah. Bil je nedvomno uspeh... nikoli odstopati od uspeha... človek si, v kolikor si uspešen... živ in mrtev, amen. Toda, človek božji... Kdo bi se prepiral. Kanjavec se zatopi v umetnost na steni. Predsednik Viljem začuti v zraku odsotnost. To ga podraži:

»Na Vrtaških dneh bodi slovenstvo osnovno jedro našega doživljanja. Slovenstvo in mi! Pomislimo na tisoče slovenskih ljudi tu in onkraj meje, ki se zaupajoče zazirajo v svetlo zamisel slovenstvu posvečenih dni. Pomislimo na duhovno obogatitev našega človeka, preprostega in izobraženega, ki se vsako leto vrača v Vrtačo. V našo Vrtačo. Slovenstvo nikoli ne zastari. Raste in zori in vedno znova razdaja svojo ljubezen. Letošnja prireditve v Vrtači bo jubilejna: deset let bogatih srečanj, deset let, ki dokazujejo, da je naša skupina še živa, da se zna lotiti dela, ki je vseslovenskega pomena. Slovenija ne umira, ampak se prebuja v novo pomlad...«

Predsednikova vzhichenost se od stavka do stavka stopnjuje. Srce mu iz prsnega koša stopi na same rožnate ustnice in mu tam utriplje vsem na vpogled. Njegova srčna kri se preliva.

Žal, tuje navdušenje človeka zmeraj nekoliko potlači; posebej če uvidiš, da ga sam nisi sposoben. V Kanjavčevo srce kane misel, črna kakor sama smrt. Nemirno se zaziblje na neudobnem stolu in z zehanjem za pestjo skuša odstraniti neprijetno občutje, ki ga stiska v želodcu. Na ustnicah se mu začenja nabirati hudobija. Z grozo v srcu meri samega sebe ob Viljemovem navdušenju: črv, zavisten črv in razkrajajoči možgani, to je vse. Zopet ga prijemlje. Ne bo znal molčati, zopet bo moral vreči svoj kamen spotike med miroljubne ljudi, ki nikomur nič nočejo. Zopet bo moral izliti prednje gnoj svojega nergaštva:

»Poslušajte, ampak kaj tega "slovenstva" niste vendarle že sili? Morda pa bi letos v Vrtači razpravljali o čem drugem? Kaj vem, o čem drugem pač! Tako, zaradi spremembe. Recimo o gospodarskem položaju ali čem podobnem?«

Tišina.

Kanjavca preblisne spoznanje, da se je postavil »izven«. Sedaj pa že skuša popraviti katastrofalni vtis:

»Saj bi na gospodarstvo lahko navezali tudi slovenstvo. Kaj menite? Morebiti bi se lotili gospodarstva in slovenstva obenem. Ločeno. Ali pa povezano...«

Opazujejo ga, kot če bi bil pravkar priletel z Marsa ves zelen, z dvema antenama namesto oči, povrhu pa bi smrdel po žveplu. Zmeden je. Viljem se skloni malce naprej kot češ: ali prav slišim? Tajnica zaškrta s peresom biro po papirju, menda iz zadrege, saj ni nihče črnil. Za trenutek je Kanjavec ujet v nepremičen hlad. Samo iz temne ustne votline se mu ob bingljanju žarnice tu in tam posvetlika srebrn zob. V njegovem subverzivnem stališču kratko in malo ni moč vztrajati. Kanjavec se napenja, da bi rešil, kar se rešiti da:

»Slovenstvo in gospodarstvo oziroma slovenski gospodarski položaj oziroma slovenski politični položaj oziroma kaj podobnega,« je njegove objestnosti klavno konec. Pohlevnost je božja mast. Spričo pohlevnosti se prvi zgane doktor Evgen, ki se je ob celem prizoru le hudomušno smehljaj kot ogromen, siv maček (Ima namreč pedagoške sposobnosti, saj ima na šoli vsak dan opravka s takšnimi ali celo hujšimi primeri!):

»Poslušajte, Kanjavec,« se mirno približa nerazumnosti, »dajte no, kaj vendar govorite! Saj sem vam že povedal, da ne bomo imeli poslušalcev, če bomo spreminjali snov. Zakaj bi zoževali okvir predavanj na gospodarstvo ali politiko? To bi bilo enostransko in torej za našega človeka nerazumljivo. Kdo pa bi sploh prišel v Vrtačo, če bi napovedali sestanek o gospodarstvu? Morda kakšen gospodarstvenik. Koliko gospodarstvenikov pa imamo? Zakaj tudi s številkami je treba računati. To bi bil neuspeh! In komu v čast? To bi ne bilo dobro za nikogar: ne za slovenstvo ne za Vrtačo in ne za našo skupino. In torej bi to ne bilo dobro niti za vas, Kanjavec. Ste ali niste član te skupine?«

Viljem ob vsem tem ne bi niti izgubljal besed. Vendar pa kljub Kanjavčevemu molčanju v zraku nekaj vibrira, neko razburjenje, neka potreba.

»Prav imaš, Evgen, naši ljudje so predvsem za slovenstvo. Slovenstvo kot ideal, kot neizpremenljiva ideja. Slovenstvo kot vrednota, kot cilj, kot predanost. Kje so naši velikani: Trubar, Prešeren, Cankar, ki so nas učili ljubiti slovenstvo? Ali smo jih pozabili?« Osoren pogled proti Kanjavcu. Nadaljuje bolj zamišljeno: »Vendar pa so seveda od časa do časa spremembe koristne. Kaj meniš, Evgen?«

»Kmm,« se ta ne zna odločiti, če so res koristne.

»Veš, kaj,« nadaljuje Viljem nenadoma bolj živo, »imam predlog. Poslušajte zamisel,« se mu oči zaiskrijo. »Sedaj točno vem, kako in kje nam je treba razširiti našo tematiko, kako in kje ustvariti vreden okvir naši zamisli. V Vrtačo prihajajo naši ljudje s celega sveta. Nekateri se pripeljejo celo z letalom: iz Amerike, Avstralije, Azije. Prihajajo pa tudi ljudje iz domovine. In to ne le navadni ljudje. Med njimi so teologi, univerzitetni profesorji, pisatelji... Pravzaprav se v Vrtači v imenu slovenstva združujeta Vzhod in Zahod. Na to naše srečanje prinašajo ljudje, in to Slovenci, duh Vzhoda in Zahoda. Če bi dobili pravi organizacijski prijem, bi lahko letos dosegli, da se to naše jubilejno srečanje sprevrže v veličastno sintezo med duhom Vzhoda in Zahoda. Kaj pravite? Rodilo bi se lahko nekaj nadvse pomembnega. Rodilo bi se lahko najpomembnejše! Kaj je pomembnejše od takšne sinteze? In to prav ob jubileju! Ali ni to veličastna zamisel? Vrtača, skromna vasica na Griškem, bi lahko postala nekaj v svetovnem merilu, lahko bi postala simbol novega slovenstva, oplemenitenega s sintezo med Vzhodom in Zahodom. To je naša naloga. Mi smo most med Vzhodom in Zahodom. Sinteza je naše poslanstvo, povelicanje za Vrtačo, za slovensko griško, za slovenstvo, za Vzhod in Zahod. Skratka: nekaj v svetovnem merilu. Ali ni ta zamisel veličastna? Ali ni vredna naših skrajnih naporov? To je zgodovina. To je prelomnica!«

Tajnica hitro zapisuje obris veličastne zamisli. Kanjavec se igra z miselno igro: Vrtača ni vrtača, zanikrna griška luknja, temveč maternica duha. Kvadratasta soba postaja vse bolj kvadratasta. Doktor Evgen zadovoljno prede na svojem stolu. Predsednik Viljem pa se ukvarja s praktičnimi vprašanji veličastne zamisli:

Toda ali imamo mi človeka, ki bi veličastni zamisli bil kos? Ali imamo takšnega duha? »Imamo Ribnikarja, profesorja filozofije na univerzi v Singapurju, o tem človeku se širi sloves, da je največji živeči Slovenec,« meni Kanjavec.

»Kdo, Ribnikar?« se čudi Viljem. »Kje pa, prosim vas, Kanjavec prenehajte že enkrat s tem duhovičenjem. Neee... to ni snov za Ribnikarja. Ta je preveč filozofa, ta bi nam vse pokvaril. Saj... v svoji stroki je menda podkovan... ampak to je snov, ki zahteva širine, velikega srca, ne utesnjenega od strokovne ožine... treba bo poiskati koga drugega.«

»Kaj pa Iskra, sloviti znanstvenik?«

»Ta je tudi precej znan, vendar to, kot rečeno, še ni dovolj. Tukaj potrebujemo nekoga, ki bo istočasno mislec in človek akcije, človek dejanja. To pa Iskra ni, kljub svoji slavi. Razen tega pa je zadnje čase Iskra precej na slabem glasu, češ da se gre levičarja. Ne, Iskro ne moremo povabiti, odtujili bi si kup ljudi. Naša zamisel mora zajeti najširše množice, samo tako bomo želi uspeh in potolkli naše nasprotnike.«

»Kaj pa Vodopivec, sloviti pisatelj?«

Oglasi se doktor Evgen:

»Vodopivec se gre preveč desničarja.«

»Seveda, seveda,« zamahne z roko Viljem in meni: »Premišlujte, premišlujte, koga bi izbrali, kdo bi lahko bil temu kos.«

Kanjavec se napenja, da bi razvrstil znane Slovence po veličini in sposobnostih. Težko je izbirati, kadar so kriteriji tako strogi. Pa ni šment, ga spreleti, eden ali drugi pa bo vendarle ustrezal. Toda izza izdatnega oblaka cigaretnega dima ga prehitijo Evgenov oblazinjeni glas:

»Misel je izvrstna. Toda vse je odvisno od njene uresničitve, gospoda moja! Človek, ki naj bi to zamisel uresničil, pa mora biti posebne vrste človek. Strokovna podkovanost na enem ali na drugem področju še ni zadostno jamstvo, tukaj je potreben človek z izrednimi sposobnostmi. Človek, ki bi zmogel veličastno sintezo. Človek dejanja in misli, Slovenec nad Slovenci, človek zdrav, nravno in telesno. Človek z ugledom. Človek, čigar uspeh je garancija, da bo znal uspešno izpeljati tudi takšno zamisel.« Evgen utihne in slastno potegne iz svoje cigarete. Vsi molče pričakujejo blagovest. Evgen izpuhne neverjetno velik oblak belega dima. Ni ga videti v obraz, samo njegove besede pritajeno donijo po kvadratastem prostoru:

»Predlagam, da to nalogo sprejmeš ti, dragi Viljem. Zamisel je tvoja; kdo drugi bi jo znal uresničiti?«

Slovesna tišina. Skozi okno se zasliši oddaljeno zvonjenje. Slava, slava. Poldan je že. Tajnica živčno piše. Viljem ganjen sprejme in se zahvaljuje v krogu. Kanjevec šele sedaj spozna globino in usodnost svojega poloma. Poloma kot človeka in kot Slovenca. Posamezniki se pričenjajo dvigati s stolov: jest se mudi. Trdovratni Kanjavec se noče udati v svojo usodo:

»Ja, počakajte malo, to je sedaj ena sama snov za Vrtačo, kaj pa ostala predavanja?«

»Nekoliko nerodno bo sicer, ampak potrudil se bom. Prav gotovo bom svoji nalogi kos,« se odreže Viljem.

»To bo velika stvar,« mrmra Evgen, »to ne bi smelo ostati brez najširšega odziva. Sklicati bomo morali vse naše časnikarje, pa tudi radijske in celo televizijske snemalce« se ukvarja z organizacijo Evgen.

»Torej ciklus predavanj o sintezi duha Vzhoda in duha Zahoda,« ne da Kanjavcu nergaška žilica miru.

»Tako, tako.«

»Kje pa slovenstvo?« se spomni Kanjavec.

»Ah, slovenstvo!« se Viljem odločno dvigne, zamahne z roko in odide skozi vrata, ves vzravnan, ves ožarjen, s plapolajočimi lasmi, elastičen v stopalih.

Beneška Slovenija se je pogledala v zrcalo in je videla svoj obraz. Bil je trpek in žalosten, vendar domač in lep.

Tako bi lahko začel pesnik poročilo o dogodku, ki je razživil staro in mlado na Beneškem, kot se more to zgoditi le redkokdaj.

Na slovenski kulturni praznik, 8. februarja, je v pogovoru med slovenskimi duhovniki na Čedadskem in tržaškimi kulturnimi delavci dozorela misel, da bi beneškim Slovencem predstavili staro narodno svetinjo: pasijon. Tako bi Prešernova proslava našla pot tudi do najbolj preprostih src Slovenske Benečije.

Že čez dva meseca je zamisel postala dejstvo. Na oljčno nedeljo 7. aprila letos je Slovensko gledališče iz Trsta pred 1300 gledalci v veliki cerkvi v St. Lenartu predvajalo Slovenski pasijon: Soldaški mizerere, Kmečki rekvijem in Skofjeloški pasijon.

Prostorna neometana cerkev s pridihom asketskega uboštva in starinstva je bila idealen prostor, kot ga ne bi zmogla nobena gledališka stavba. Množici domačinov: otrok, mladine, žena in moških se je pridružilo nekaj gostov iz Trsta in Gorice. Med pogovorom je med beneško narečje in knjižno slovenščino padla tudi kaka italijanska beseda, kot je po domače razlagal dogajanje na odru štolblanski župnik Marij Lavrenčič. Pa tudi jezik igralcev je večkrat zahajal v narečje. Cesar morda ta ali oni ni razumel, je mogel dojeti z očmi.

Višek prireditve je bil takoj v prvem grozotno neposrednem Soldaškem mizereru ter v zadnjem prizoru Skofjeloškega pasijona: ko so se hkrati dvignili trije križi z umirajočimi križanci. Kmečki rekvijem je bil mestoma pretih in je zato nekoliko utrujal, čeprav je bil poln kmečke pristnosti in ljudskih predstav o vicanju. Skrajšani Skofjeloški pasijon je učinkoval s svojo dinamiko bolj kot s skoro preostrim realizmom. Bil pa je preprostim gledalcem, posebno otrokom, najbližji.

Ni dvoma, da beneški Slovenci kaj podobnega še niso doživeli in da dogodka ne bodo zlepa pozabili. Prireditelji so storili dejanje, vredno 100-letnice slovenskega gledališča. Pri tem pa se odpira vprašanje, kakšno naj bo v bodoče kulturno sodelovanje med beneškimi in ostalimi zamejskimi Slovenci, ki ga je tako uspešno začelo Slovensko gledališče iz Trsta (že 7. januarja letos je v župnijski dvorani v St. Petru pri Nadiži nad 400 domačinom predstavilo Štokovo veseloigro Anarhist). Vsekakor mora gledališče s svojimi dobro pripravljenimi gostovanji nadaljevati. Kaj podobnega bi mogla storiti tudi kaka druga kulturna skupina iz Trsta in Gorice, morda kak pevski zbor ali mladinski ansambel, vendar vselej v povezavi z domačini. Najbolje bi bilo, če bi beneški Slovenci sami zmogli kako preprosto igralsko družino, ki bi nastopala v domačem narečju in bi zato bila ljudstvu najbliže (nekajkrat se je že predstavil pevski zbor iz Štolblanka in godalni ansambel iz Dreke).

Toda — tu se takoj pokaže vsa trpka problematika Slovenske Benečije. Na Beneškem ni ljudi: ni takih, ki bi vodili, in ni takih, ki bi nastopali. Družine so zaradi izseljevanja razbite; stari so bolehní in prestari, srednji rod, posebno moški, je zaradi gospodarske omrtvelosti v deželi na tujem, mladina je po šolah in to po šolah, kjer ni niti besedice pouka v rodnem slovenskem jeziku.

To je pasijon beneških Slovencev, vsakdanji pasijon, ki se vleče iz roda v rod že sto let in čez.

Kje je tu rešitev? Kdaj se bo kaj spremenilo in kako?

Vprašanje je zapleteno in ga bo moč reševati le počasi in z mnogih strani istočasno. Naj naštejemo vsaj nekaj nujnostnih zahtev:

1. Gospodarsko in socialno saniranje dežele (glej članek: Marij Lavrenčič: Gospodarsko-socialni položaj Beneške Slovenije, Most 12, str. 179-181).
2. Ustanovitev slovenskih otroških vrtcev in šol.
3. Uvedba slovenskega bogoslužnega jezika v vse župnije, kjer žive Slovenci.
4. Jezikovni in strokovni tečaji za odrasle.

5. Šolanje domačih dijakov na slovenskih srednjih šolah v Gorici in Trstu, posebno na učiteljišču za usposobitev učiteljskega kadra.
6. Ustanavljanje slovenskih kulturnih krožkov in deželna podpora zanje.
7. Razširjanje tiska v narečju in knjižnem slovenskem jeziku (časopisi, koledarji, povestnice, šolske knjige, katekizem, molitveniki).

To je le nekaj bežnih namigov. Kljub težavam in prav zaradi njih v Beneški Sloveniji ne sme ostati, kakor je in kakor je bilo zadnjih sto let. Nekaj se mora premakniti. Ne samo nekaj, temveč mnogokaj. Pri tem pa lahko na neki način poleg slovenske republike in jugoslovanske države, ki k temu stanju nikakor ne sme molčati, sodelujemo tudi zamejski Slovenci. To je naša nemajhna dožnost. Pasijon Beneške Slovenije moramo pomagati usmerjati v velikonedeljsko vstajenje.

Stanko Janežič

ANKETA O ZAMEJSKIH TEDNIKIH

Po anketi o Primorskem dnevniku uredništvo Mostu odpira anketo o zamejskih tednikih: **Novi list** (Trst), **Gospodarstvo** (Trst), **Katoliški glas** (Gorica), **Naš tednik** (Celovec), **Slovenski vestnik** (Celovec), pa tudi **Delo** (petnajstdnevnik KPI, Trst) **Matajur** (Čedad) ter **Dom** (verski list, Videm).

Anketa naj bi prikazala, kakšno vlogo so odigrali in še igrajo ti listi med Slovenci v zamejstvu, v čem so se odlikovali, kaj so s svojo pomanjkljivostjo zamudili in v čem se mora njihovo pisanje spremeniti ali izpopolniti, da bo odgovarjalo zahtevam našega človeka v sodobni stvarnosti.

Uredništvo Mostu vabi vse bralce teh listov k sodelovanju, brez ozira na njihov svetovni nazor in gledanje na tukajšnjo slovensko problematiko.

Vsakdo lahko odgovori prosto, le da je misel dobronamerna in iskrena. Za tiste, ki jim je lažje odgovoriti na izoblikovana vprašanja, naj velja naslednji vrstni red:

1. Ali je število tednikov med zamejskimi Slovenci primerno, previsoko, prenizko?
2. Ali vsebina listov odgovarja namenu in zajema vse probleme bralcev?
3. Ali je način pisanja zanimiv in na zadostni višini?
4. Kako je s politično, kulturno, versko, gospodarsko, športno, mladinsko rubriko pri naših tednikih?
5. Ali so se naši listi dovolj in na pravi način lotevali problemov asimilacije, mešanih zakonov, šolstva, uporabe domačega jezika, vsestranskih narodnih pravic ipd.?
6. Ali je mreža sodelavcev dovolj razpredena med vsemi sloji in kraji, ali pa liste pišejo vse preveč le uredniki?
7. Na kaki stopnji je dialog med posameznimi listi z nasprotnimi gledišči? Kako je glede medsebojne strpnosti in grajenja edinosti v svobodi med člani enega naroda, brez ozira na meje in kraj bivanja?
8. Ali so naši tedniki dovolj razširjeni? In če niso, kje je krivda?
9. Kaj je treba storiti, da bi slovenski listi dosegli tako raven in razširjenost, da bi mogli zaustavljati poplavo tujega časopisja med naše ljudstvo, posebno med delavske sloje in mladino?

Uredništvo Mostu se vsem sodelavcem pri tej konstruktivni anketi že vnaprej zahvaljuje. Odgovore je treba poslati na naslov:
MOST, Via Donizetti 3, Trst - Trieste.

TRGOVINA NA DROBNO
IN NA DEBELO

Kerže

T R S T

Trg S. Giovanni, 1 - Tel. 35-019

Emajlirani štedilniki in peči najmodernej-
ših oblik za vsa goriva. Popolne opreme
za kuhinje, jedilnice, restavracije, iz emaj-
la, nerjavečega (Inox) jekla, itd. Električ-
ni likalniki, sesalci za prah, pralni stroji,
grelci za vodo, hladilniki, dekorativni
predmeti umelne obrti od keramike do
brušenega stekla. Lestenci ter vseh vrst
električne luči klasične in moderne oblike

PRODAJA TUDI NA OBROKE

TVRDKA **Giacomo VATOVEC Succ.** S n. c.
Import - Export
T R S T

Ulica Torrebiana, 19 - Tel. 23-587, 37-561

Peči za centralno in normalno kurjavo
Pralni stroji • Hladilniki • Štedilniki
Poljedelski stroji
Ladijski Diesel motorji

Drogerija

**PODOBNIK
KARLO**

OPČINE

Proseška, 22 - Telefon 221-090

URARNA IN ZLATARNA

Anton Malalan

OPČINE (pri cerkvi)
PROSEŠKA, 18 - Telefon 221-465

TEKSTILNA TRGOVINA

Josip **PODOBNIK**

OPČINE
Telefon 221-090

Trgovina z optičnimi pripravi

T R S T - Ul. Carducci, 15 - tel. 29-656

ŽELEZNINA IN GRADBENI MATEERIAL

**ALOJZ
DANEU**

OPČINE

PROSEŠKA UL. 13
TEL. 221044

Buffet „PINO“

T R S T

Ul. Ghenga, 3 - Tel. 24-780

Gostilna "PRI POŠTI"

ZORA PRESL

BAZOVICA št. 95 - Tel. 226-125

CASSA DI RISPARMIO DI TRIESTE
(TRŽAŠKA HRANILNICA)

USTANOVLJENA LETA 1842

AGENCIJE V MESTU IN OKOLICI

PODRUŽNICE V GRADEŽU, TRŽIČU IN MILJAH

VSE BANČNE USLUŽNOSTI

IN OPERACIJE NA BORZI

AGENCIJSKA BANKA

POOBLAŠČENA ZA DELOVANJE S TUJINO

